Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 301 (9678) | 1974 чылдың декабрь 26, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛДЫҢ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН.

Киров областың машина дугуйу кылыр заводунуң ажылишчилери декабрь 24-те ол продукцияны бүдүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын күүседипкен. Бо чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарышты улам калбартканының ачызында ындыг тиилелге чедип алдынган. Социалистиг чарышка киришкеннерден 400 хире ажылчыннар боттарының беш чылда нормаларын күүседип шыдааннар.

Калуга областың автомотоэлектри дериг-херекселдери кылыр заводунуң коллективи декабрь 24-те 1974 чылдың программазын ёзугаар сөөлгү бөлүк продукцияны кылып үндүрген. Декабрь айның төнчүзүнге чедир ол завод бүдүн чартык миллион рубльдиң дериг-херекселдерин немештир кылып үндүрер деп турар. Ол дээрге, социалистиг хүлээлгеде көрдүнгенинден чартык миллион рубль хөй боор турар-дыр. Заводтуң ажылчыннарының хөй кезии хууда планнарлыг болгаш ону чедиишкиннииг күүседипкенин айыткап турарлар.

Киргизияның «Киргизавтомаш» заводунуң коллективи 1974 чылда продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле алган уткуштур планын күүседипкениниң дугайын база рапорттаан. Бар бүгү күчүлерни эң-не долузу-биле ажыглаары продукцияны бүдүрүп үндүрерин көвүдедириниң кол курлавыры болган. Заводтуң цехтерин болгаш участокталарын шуут чаарткан, техниктиг эде дериишкинни кылган. Ол ышкаш дуржулга кылдыр тургускан цехтиң дериг-херекселдерин хуусаазындан чартык чыл мурнай эптеп кылган.

Киргизияның машина кылыр талазы-биле үлетпүрүнүң эң кол бүдүрүлге чери боор турар «Киргизавтомаш» заводунуң коллективи СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1974 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирбишаан, келир чылдың уткуштур планын хүлээп алган. Ында беш чылдың контроль чурагайларындан ажыр барык үш миллион рубльдиң продукциязын сайгарарын айыткан.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының сески сессиязы

РОССИЯ: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫНДА

Декабрь 24-те Кремльдиң Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының сески сессиязы ажылдап эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны депутаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкап туруп келгеш уткааннар.

1975 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында, 1975 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1973 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарының дугайында айтырыгларны сессияга чугаалажыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының сески сессиязының ажылының баштайгы хүнүнде РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, республиканың Күрпланының даргазы депутат **Н. И. Масленников** 1975 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында илеткел кылган.

Бистиң чурт политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн-биле коммунистиг тургузуушкунга бурунгаар бүзүрелдиг бар чоруур деп, ол чугаалаан.

1974 чылдың декабрь 16-да болган СЭКП ТК-ның Пленуму 1975 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалажып көргеш, колдуунда чүүлдүг деп хүлээп алган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга кылган делгереңгей чугаазында беш чылдың дөрт чылының дургузунда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң түңнелдерин бүгү талалыг анализтээн, 1975 чылдың болгаш бүгү беш чылдың пландарын күүселдирин хандырарының тодаргай сорулгаларын салган, ажыл-агый база культура тургузуушкунун моон соңгаар улам калбартырының перспективаларын илереткен. СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирин бүгү совет улус ажыл-ишке удуртулга кылдыр хүлээп албышаан, Коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы-даа политиказын, СЭКП ТК-ның ленинчи Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң база эш Л. И. Брежневтиң бодунуң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп хүлээп ап турарлар.

1974 чылда Россия Федерациязының экономиказы улам хөгжээн, улустуң амыдыралы улам чаагайжаан деп, илеткелчи демдеглээн. Ынчангаш бо чылга берген кол-кол даалгалар күүсеттинер ужурлуг. Бо бүгү чедиишкиннер дээрге, партия, совет, профэвилел, комсомол, ажыл-агый органнарының политиктиг база организакчы улуг ажылдарының, бүгү улустуң социалистиг чарыжының улам калбарганының, бүдүрүлге черлериниң коллективтериниң боттарынга алгылаан уткуштур пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин херек кырынга боттандырганының түңнели-дир.

РСФСР-де алдынып турар национал орулга 1974 чылда 5,6 хуу, а беш чылдың дөрт чылдарының дургузунда — 26 хуу улгаткан. РСФСР-ниң девискээринге үлетпүр продукциязының нитти хемчээли 1974 чылда план ёзугаар 7 хуу улгадыр турган болза, ол деңнел 7,9 хуу болур. Бо чылын республикага үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң талазы-биле бүгү беш чыл дургузунда эң бедик деңнел чедип алдынган. Беш чылдың дөрт чылдарының дургузунда үлетпүр продукциязының немелде-өзүлдези 33 хуу хире болур.

Бо чылын бүдүрүлгениң ажыктыы улам улгаткан. РСФСР-ниң девискээринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1974 чылда 6,8 хуу улгадыр болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң улгатканының ачызында үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң 90 хуу хирези алдынар, көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү немелде өзүлдези болгаш тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли улам улгадыр.

1974 чылда агаар-бойдустуң байдалы нарын, берге-даа болган болза, 111,6 миллион тонна тараазы, азы беш чылдың дөрт чылдарының дургузунда чылда-ла ону ортумаа-биле алырындан хөйнү ажаап алган.

Беш чылдың эрткен чылдарының иштинде колхозтарның болгаш совхозтарның нитти продукциязы сески беш чылдың ол-ла үезинде турганы-биле деңнээрге, оон 16 хуу улгаткан. Көдээ ажыл-агыйы улам хөгжүдер талазы-биле партияның айыткан хемчеглерин боттандырып чоруткаының ачызында ол бүгү түңнелдер чедип алдынганын илеткелчи онзалап демдеглээн.

РСФСР-де капитал тудуунуң калбак программазын боттандырып турар дээрзин илеткелчи демдеглээн. Республиканың улус ажыл-агыйынга капитал салышкыны 1974 чылда 64 миллиард рубль, а беш чылдың дөрт чылдарының дургузунда 230 миллиард рубль болган. Беш чылдың эгезинден бээр 800 хире улуг үлетпүр бүдүрүлгелери ажыглалга кирип ажылдаар, оон ыңай хөй санныг чаа цехтер, бүдүрүлгелер база ажыглалга кирер. Кол фондуларының нитти хемчээли 1970 чылга деңнээрге 35 хуу улгадыр.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң өскээни болгаш ооң ажыктыг чоруунуң бедзээни чоннуң материалдыг чаагай байдалын база культуразын чайгылыш чок экижидеринге быжыг баазаны тургускан. Чоннуң боттуг орулгазы бо чылын 4,5 хууга өзер. Хереглелдиң ниитилел фондузу 1974 чылда 48,5 миллиард рубль чедер, ынчангаш дөрт чылдың дургузунда барык 29 хуу өзери ол. Күрүне болгаш кооператив садыының бараан саарылгазы ол үениң дургузунда 23 миллиард рубльге, ооң иштинде бо чылын 6,5 миллиард рубльге өскен.

1975 чылда күрүне планының кол сорулгаларының дугайында чугаалап тургаш, Россия Федерациязының экономиказының улам ыңай бүгү талалыг хөгжүүрү, чоннуң амыдыралының деңнелин улам бедидери планда көрдүнген деп, илеткелчи чугаалаан. Партияның экономиктиг политиказының айтырыгларының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринде болгаш эш Л. И. Брежневтиң чугааларында тодаргайлаттынган көргүзүглерниң шынарын бедидериниң сорулгалары планда үндезин кылдыр алдынган. Бистиң хөгжүлдевистиң амгы үе-чадазының онзагай кол чүүлү болза, бистиң чурттуң экономиказының өзүлдезиниң сан талазының факторлары-биле чергелештир шынар талазы-биле факторларны улам улуу-биле бирги планга тургузары болур дээрзин эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Үлетпүр бүдүрүлгезин улам ыңай өстүрери, ону шапкынчылары көрдүнүп турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, бүдүрүлге күчүлерин ажыглаарын улам экижидери, продукцияның единицазынга материалдыг чарыгдалдарны эвээжедири көрдүнген.

Көдээ ажыл-агыйының бүдүрүлгезин специализастаарының болгаш концентрастаарының, хөй күш үнер чорудулгаларны механизастаарының, черни химизастаарының болгаш мелиорастаарының аргазы-биле ону комплексилиг хөгжүдер дугайында партияның ажылдап кылганы программазын боттандырарын уламчылаар.

Келир чылын капитал тудуунуң улуг планын боттандырар. 1975 чылда тускайлап берип турар акша-хөреңгини ажыглалга кирер тудугларга мөөңнээр. Ынчангаш ажылдап турар бүдүрүлгелерни эде дериинге болгаш техника талазы-биле чаартырынга, дерилгелерни сайзыраңгайжыдарынга акша-хөреңгини бирги ээлчегде бээрин хандырар.

РСФСР-ниң национал орулгазы 1975 чылда 7 хуу улгадыр.

1975 чылда Россия Федерациязының девискээринге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немелде өзүлдези 6,6 хуу, ооң иштинде РСФСР-ниң эвилел-республика, республика министерстволарының, ведомстволарының бүдүрүлге черлеринге—4,3 хуу хемчээлдиг кылдыр төлевилеттинген.

РСФСР-ге одалга-энергетика баазазын улам сайзырадыр, химия болгаш нефть-химия үлетпүрүн, кара, өңнүг металлургияны, машина тудуун шапкын хөгжүдер.

Илеткелчи оон ыңай республиканың улус ажыл-агыйының тус-тус адырларын хөгжүдериниң айтырыгларын тодаргайлап чугаалаан.

Планда бүдүрүлге техниказын сайзыраңгайжыдар талазы-биле алыр кылдыр төлевилеттинген хемчеглер ооң ажыктыын улам бедидеринче угланган. 1975 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5,7 хуу, тудугга — 6,5 хуу улгаттырар дээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының күсели-биле РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының үлетпүр продукциязының бүгү немелде өзүлдезин тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлдерин улгаттырарын чедип алыр.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле 1975 чылдың онаалдалары беш чылдың баштайгы дөрт чылының дургузунда чедип алдынган түңнелдерге дүүштүр беш чыл планының ол чылга хамаарыштыр айыткан төлевилелдерин барымдаалаан. Көдээ ажыл-агыйының нитти продукциязының хемчээли келир чылын 50,8 миллиард рубль болур. Эрткен беш чыл дургузунда бүдүрүүшкүннүң чылда ортумак хемчээлинден ол 26,3 хуу ажыг болгаш 1974 чылдың деңнелинден 12 хуу хире бедик болур.

Төлевилеттинип турар хемчеглер 1975 чылда көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 15 хуу өстүрер кылдыр айыткан туруп болурунуң барымдаазын берип турар.

Беш чыл планынга дүүштүр көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдеринге 1975 чылда бүгү ажылдар комплекизиниң аайы-биле 8,3 миллиард рубль ийикпе бо чылдаазындан 8,2 хуу ажыг кылдыр күрүнениң капитал салышкыннарын бээр.

Кара хөрзүннүг эвес зонаның көдээ ажыл-агыйын шапкын хөгжүдер талазы-биле алыр кылдыр партияның төлевилеп айыткан хемчеглери чурттуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң үр хуусаалыг программазын боттандырарынга кирген улуг үлүг-хуу боор турар. 1975 чылдың план төлевилелинде кара хөрзүннүг эвес зонага онаштыр көдээ ажыл-агыйының кол-кол продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң РСФСР-ге ортумак хемчээлдиг болурундан оранчок бедик темпилерлиг болган турары төлевилеттинген. Кара хөрзүннүг эвес девискээрниң колхоз, совхозтарынга хөй санныг техниканы болгаш чемишчидилгелерни үндүрүп бээр, көдээге мелиорация, бүдүрүлге, чурталга болгаш культура-амыдырал тудуунуң хемчээлин улгаттырары төлевилеттинген.

1975 чылда транспорттуң бүгү хевирлерин, орук ажыл-агыйын болгаш харылзааны улам сайзырадыр.

1975 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге бээр капитал салышкыннарының хемчээли барык 68 миллиард рубль болур.

Россия Федерациязынга 1975 чылда бойдус камгалаар хемчеглер комплекизин боттандырары төлевилеттинген деп, илеткелчи демдеглээн. Ол сорулганы чедип алырынга 1 миллиард ажыг рубльди үндүрүп берген.

Улустуң чаагай амыдырал деңнелин көдүрери бистиң партиявыстың экономиктиг политиказының дээди сорулгазы боор турар деп, илеткелчи оон ыңай чугаалаан.

Чоннуң боттуг орулгалары 1975 чылда 5,5 хуу улгадыр. Ажылчын, албан-хаакчыларның ажыл төлевири 1970 чылда бир айда ортумаа-биле 126 рубль турган. Келир чылын 150 рубльдеп ажар. Нитти ажыл-агыйындан колхозчуларның алыр орулгалары 5 хуу улгадыр.

Хереглелдиң ниитилел фондуларын совет кижилерге ачы-дузалыг кылдыр улам улгаттырар. 1975 чылда чоннуң кижи санынга онааштыр ол фондулар 6,7 хуу улгадыр болгаш 52 миллиард рубль чедер.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли РСФСР-ге 1975 чылда 118,5 миллиард рубль чедер. Чонга 1974 чылдаазындан 5,9 хуу ажыг эъш-чем болгаш үлетпүр барааннарын садар. РСФСР-ге 1975 чылда 60,2 миллион дөрбелчин метр нитти шөлдүг чурталга бажыңнарын ажыглалга кирер. Коммунал ажыл-агыйының объектилериниң тудуунга улуг капитал салышкыннарын төлевилеп бээр. Чонга медицина дузаламчызын экижидер. Күш-культура биле спорттуң материал-техниктиг баазазын улам сайзырадыр. Улус өөредилгезин сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглер алырын план төлевилелинде база айыткан.

Илеткелчи оон ыңай РСФСР-ниң бүдүрүкчү күштерин сайгарылдыр тургузарын улам экижидериниң айтырыгларын тодаргайлап чугаалаан. Сибирь биле Ыраккы Чөөн чуктуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринче онза кичээнгейни салган. Ол девискээрлерге үлетпүрнү сайзырадырының темпилерин улам бедидерин 1975 чылдың планында айыткан. Аңаа үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немелде өзүлдези РСФСР талазы-биле 6,6 хуу болган турарынга удур 7,5 хуу хире болур.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары төрээн Коммунистиг партиязының кыйгырыынга харыы кылдыр Төрээн чурттуң күчүзүн мөгаг чок чогаадыкчы күш-ажылы-биле быжыглаар, 1975 чылдың болгаш тоску беш чыл планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының хереэнге төлептиг үлүг-хуузун киирер деп, ленинчи партияның Төп Комитединге, Совет чазакка, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке илеткелчи түңнелинде бүзүредип чугаалаан.

(Уланчызы 3-кү арында).

1974 ЧЫЛДА АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ОБЪЕКТИДЕ

Кызылдың тараа-дээрбе комбинадының тудуунда ажылдап турар Красноярскиниң тудуг-монтаж эргелелиниң специалистеринде мурнакчылар хөй. Бо чурукта бедик мергежилдиг газоэлектрокаңнакчылар Л. Бондарь (солагай талазында) биле Д. Пургун хүн нормазын үргүлчү ийи катап ажыр күүседип турар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ХҮНДҮЛҮГ ДААЛГА

Бистер, Барыын-Хемчик районда № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның бөлүк тудугжулары, Кызылдың тараа-дээрбе комбинадының тудуунга ажылдаары-биле бо айның эгезинде чедип келген бис.

Беш чыл планында кирген бо улуг объектини бистиң хамааржып турарывыс «Тыва көдээ тудуг» трестиң Кызылда № 62 мехколонназының коллективи тудуп келген. Бо чылдың күзүнүнде комплекстиң корпустарының тудуу доозулган, монтаж ажылдары калбаа-биле эгелээн. Ындыг үеде чедир кылдынмаан чүүлдер хөйү-биле илереп, эде кылыр ажылдар көвүдеп кээри кандыг-даа улуг объектиге болган чок-ла таваржып кээр. Ынчангаш трестиң тус-тус районнарда мехколонналарындан элээн хөй тудугжуларны бо комбинатче мобилизастаан.

Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем дээш оон-даа өске районнарның көдээ тудугжулары элээн хөй кижи маңаа чаа чылга чедир эң күженишкиннииг ажылдаар деп сорулганы салып алган, ажылдап турар бис. Үлетпүр объектизин тударын көдээ тудугжулар бистерге дааскаиын хүндүлүг даалга деп санаар бис. Ынчангаш республиканың районнарындан мында эки дээн тудугжу бригадалар келген.

Бистиң бригадавыс № 742 КМК-да чүгээр ажылдыг бригадаларның бирээзи. Бо чылдың планныг онаалдазын эки күүсеткен бис. Аянгатыда школа-интернаттың одалга черин, «Шекпээр» совхозта 40 трактор турар улуг гаражты айыткан хуусаалары ажыглалга дужааган бис.

Бо хүннерде тараа-дээрбе комбинадының мал чеми белеткээр цегинче шөйүп киирер электри кабелин салыр черни белеткеп турар бис.

Республиканың улуг бүдүрүлгезин тудары биске улуг чоргаарал, ону дүрген доозар дээш, өскелер-биле бир дөмей, шалыпкын ажылдаар бис.

Д. ЭРЕС-ООЛ,
№ 741 мехколоннада бригадир.

Дыртыына Мага-Шириевна Биче-оол, Каң-оол Сааяевич Борарган оларның кайызы-даа Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң малчыннары.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында малчыннарның кайызы-даа төрүүр 100 хойга онаашттыр чүстен хөй хураганны алган. Дыртыына Мага-Шириевна ажыл-агыйның хоочун хойжузу. Ооң ажылга арга-дуржулгазын аныяк малчыннар өөренип, арга-сүмени ап келгеннер.

Хойжу Каң-оол Борарган хоочун малчын-биле чүгле онаашкан ажыл-ижин эвес, хөй-ниити ажылының дугайында база бола сүмележирлер.

ЧУРУКТА: колхозтуң мурнакчы малчыннары Дыртыына Биче-оол биле Каң-оол Борарган.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Тодарадыкчы чыл доостурупче чоокшулаан. Ынчангаш малдан алыр продуктуларны күрүнеге садарының талазы-биле чыл планын районнар, ажыл-агыйлар капчаар күүседип турарын көрээлиңер.

Сөөлгү медээ-биле алырга, республика ниитизи-биле 250978 центнер сүт саткан. Ол дээрге планның 100,4 хуузу-дур. А эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, 849 центнер хөй сүттү күрүнеге саткаш, сүт талазы-биле чыл планын республика хуусаа бетинде күүсеткен.

Күрүнеге сүт садар планын 118,4 хууга күүсеткен Тожу, 113 хуу күүсеткен Тес-Хем, 101—104,2 хууларга күүсеткен Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Бии-Хем, Эрзин районнарның ажыл-ишчилериниң киирген үлүг-хуузу мында улуг.

Ажыл-агыйлардан «Шамбалыг» совхоз планныг онаалдазын 222 хуу күүседип, республикада бирги черни ээлээн. «Торгалыг», «Өөк», «Бүрен» «Ленинчи орук», «Кызыл-Тук», «Тес-Хем», «Тээли», «Большевик», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар сүт садарының чыл планын күүсеткен.

Планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле Барыын-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем районнарның, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары чыдып каап турар. А «Кара-Хаак», «Россия», Тока аттыг, «Барлык», «Хемчик» совхозтар планын чүгле 73,8—88,4 хуу чедирип алган.

Күрүнеге эът садарының планын республика 92,2 хуу күүседип, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 156 центнер хөйнү саткан. Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Бии-Хем, Таңды районнар болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары планын күүседиринче чоокшулап келген. А Улуг-Хем, Тожу, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнар эът садар планын 85,4—91 хуу чедирип, өске районнардан соңнап турар.

Ажыл-агыйлардан «Сук-пак», «Көк-Тей», «Революцияның чалбыышы», «Тес-Хем», «Бай-Тал» совхозтар күрүнеге эът садарының планын күүседипкен. А «Россия», «Барлык», «Тыва», «Тиилелге» совхозтар планын чүгле 52,6—59,4 хууларга чедирген.

Каш хонгаш-ла чыл доостур. Бар аргаларны ажыглап тургаш, күрүне мурнунга алган хүлээлгелерниң күүселдезин чедип алыры ажыл-агыйлар удуртукчуларындан, мал ажылының тускай эртемниглеринден негеттинип турар.

ПЛАНДАН АЖЫР

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелериниң дыка хөй коллективтери чыл планын күүседипкен болгаш ам 1975 чылдың үлүүнге кииририштир ажылдап турар. Оларның аразында бараан саарылгазының чыл планын декабрь 20-де күүседипкен «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалыкта, Бии-Хемде, Тес-Хемде каттыжыышкыннарының септелге мастерскаялары бар. Олар пландан ажыр 18 автомашина, 4 комбайн, 68 трактор-комбайн болгаш машина моторларын септээн. Кызыл, Бии-Хем каттыжыышкыннарының автомашиналарның техниктиг ажаалдазын чорудар станцияларының коллективтери чыл планын 114 хуу күүсеткен. Тес-Хем каттыжыышкынының автоколонназының ажылдакчылары чыл планындан ажыр 29 муң рубльдиң чүъгүн сөөрткен. «Сельхозтехниканың» тускай магазининиң коллективи бараан саарылгазының планын 10,6 муң рубльге ажыр боттандырган.

Чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар дээш каттыжыышкынның бүдүрүлгелери улам кызымак ажылдап турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

ПРОФЭВИЛЕЛ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Дүүн, Кызылда Политиктиг чырдыышкын бажыңынга күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң XIV область конференциязы болуп эрткен.

Профэвилел обкомунуң ажылының дугайында отчет илеткелди ол обкомнуң даргазы В. Ф. Матсон кылган.

Күрүне албан черлериниң профэвилелиниң область организациязының ревизия комиссиязының отчет илеткелин ооң даргазы эш Ф. П. Селиванов кылган.

Отчет илеткелдер талазы-биле культура ажылдакчыларының профэвилелиниң Кызыл хоорком унуң даргазы И. М. Захаринская, Бии-Хемниң профэвилел райкомунуң даргазы Л. Петрова, типографияда местком даргазы В. И. Попова, Ак-Довурактың таңныыл-камгалал черинде местком даргазы П. Ооржак, Тыва АССР-ниң социал-хандырылга министри М. Л. Күнчүн болгаш өскелер-даа санал берип, чүве чугаалааннар.

Конференция профэвилел обкомунуң чаа составын соңгаан.

* * *

Баштайгы организастыг пленумга күрүне албан черлериниң профэвилел обкомунуң даргазынга В. Ф. Матсонну соңгаан.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА ДЫҢНАДЫГ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязы декабрьның 30-де 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политчырдыышкын бажыңынга ажыттынар.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттар төлээлекчилериниң хуралы декабрьның 30-де Политчырдыышкын бажыңынга 9 шак 30 минутада болур.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессияга келген депутаттарын декабрьның 29-та эртенгиниң 9 шактан кежээкиниң 8 шакка чедир Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизинге бүрүткээр, өрээлдиң № 27, телефоннар: 30-52, 46-34.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

Эки үлегер-чижекке даянгаш

Найысылалдың автосептелге заводунуң коммунистери партия эге организацияның отчет-соңгуулдалыг хуралынга ажыл-чорудулгазын сайгарып, заводту ёзулуг бедик бүдүрүкчүлүг, үлегерлиг күш-ажылчы коллектив болдурарынче бүгү ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның күжүн мөөңнеп, партийжи удуртулганы күштелдирерин дугуржуп алган.

Ону амыдыралга боттандырары-биле эге организация отчеттуг үе эрткенден эгелеп, бодунуң ажыл-чорудулгазының үр хуусаалыг, перспективтиг планын тургускан. Ында күш-ажылчы коллективтерде коммунистиг кижизидилге ажылын болгаш күш-ажылды организастаарын экижидерин, социалистиг чарышты улам дээштиг болдурарын чедип алыры — партийжи ажылдың кол угланыышкыны боор турар.

Ында эш Герасимчюк баштаан автофургоннар септээр бригада чыл келген тудум-на бедик бүдүрүкчүлүг, быжыг сагылга-чурумнуг ажылдап келген. Мурнакчы бригада тодарадыкчы чылдың бүдүрүлге онаалдазын октябрь айда-ла күүседипкен. Ам оңгу беш чылдың үлүүнде ажылдап турар. Бо уран-шевер ус-дарган найыралдыг бригада — коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты төлептии-биле эдилеп келген болгаш ону ам чеди удаа бадыткаан. Ниитизи-биле бригаданың ажылдап турар чери кузов болгаш прицепцеги ноябрьның планын 104,9 хууга күүсеткен.

Үе-шакты чөп ажыглаар

Дааранылга комбинадының партия эге организациязы ноябрь айның эгезинде комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчыларының, мастерлериниң, өске-даа удуртукчу ажылдакчыларның отчёдун дыңнааш, социалистиг хүлээлге ёзугаар онаалданы хуусаа бетинде күүседири-биле тодарадыкчы чылдың арткан үезин ажыглаарының сорулгазын салган турган.

Коллективке сагылга-чурумну экижидер талазы-биле хемчеглерни ап, контрольду күштелдирген. Бар курлавырларны тып, ажыглаарының болгаш камналга-чурумун шыңгыы сагыырының хемчеглерин алган. Ынчангаш күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар, ажылдан озалдаар, чылдагаан чокка ажыл шагы үзер чорук ында колдуунда чок апарган. Чижээ, ажыл эгелээр мурнунда бүгү кылыр чүүлдерни, материалдарны, дааранылганың дериг-херекселдери белен болгаш онаалда тодараттынган турарын чедип алганы ажылчыннарның ажыл-үезинде өскээр чардыгар чоруун эвээжеткен. Ам ында дааранылга бригадаларның хөй нуруузу ноябрьның бүдүрүлге онаалдазын ажыр күүсеткеннер. Ылаңгыя мастерлер: партия эге организациязының секретары Л. Манастыршина, Л. Макарова оларның удурткан бригадалары хүн бүрүде нормазын ажыр күүседип, чылдың онаалдазын хуусаа бетинде күүседириниң сорулгазын салган. Ноябрьда бо бригадалар чарышка база бирги, ийиги черлерни ээлээннер.

Аныяктар мурнуку одуругда

«Тыва тудуг» трестиң «Үлетпүр тудуг» эргелелиниң ажыглалга кирер тудуг объектилеринде ажылдап турарларның аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер, комсомолчулар чорап турар. Найысылалдың «Магистральная» кудумчузунда 119 өг-бүле чурттаар бажыңның, аэропорттуң котельназының тудуунда ажылдап турар Фирсов болгаш Капустин, Волков болгаш Балчый-оол оларның комплекстиг тудугжу бригадалары кыштың соогу-биле маргышкан чүве дег күш-ажылчы хей-аъттыг ажылдап, хүннүң, неделяның нормаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Ылаңгыя Балчый-оолга удурткан аныяктарның комплекстиг бригадазы бо хүннерде ажыглалга кирер тудугларда бедик кодурлуушкун-биле ажылдап, чарыштың мурнуку одуруунда кирген. Бо бригадада аныяк тудугжулар Мерген-оол Нурсат, Шугдур-оол Шаравии олар онаашкан ажыл-херээнге бедик мергежилдиин көргүспушаан, «Тыва тудуг» трезиниң өөредилге комбинадында дашчылар курузун кончуг эки доосканнар.

Каа-Хем кудумчузунда 960 өөреникчи өөренир школа тудуунда Зуевтиң комплекстиг бригадазы өскелерден чыдып калбайн база шалыпкын ажылдап турар. Ук бригада ноябрьның бүдүрүлге планын 150 хууга күүсеткен. Ында ажылдап турар СЭКП кежигүнүнге кандидат Калдар-оол Иргитти партияга хүлээп алган. Аныяк коммунист эш-өөрүнүң байыр чедирген чылыг-чымчак сөстеринге өөрүп четтиргенин илергейлеп, партияның херээ дээш ам-даа бүгү күштү үндүрүп, шудургу ажылдаарын хүлээнип, билиг-мергежилин улам бедидер сорулганы салган.

Аныяк коммунист кандидат стажының үезинде онаашкан ажылынга-даа, хөй-ниитичи ажыл-херекке-даа ёзулуг төлептиин көргүскен. Ол Кызыл хоорай Совединиң депутады. Бо хөй-ниитичи хүлээлгени шудургу күүседип, соңгукчулар-биле быжыг харылзааны тудуп, оларның ортузунга доктаамал ажылды чорудуп турар.

Коммунистерниң авангардчы ролю

Найысылалдың «Тудуг кезектер» комбинады тодарадыкчы чылдың сөөлгү дөрткү кварталын бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап доозары-биле бүгү бригадалар, цехтер социалистиг чарышты улам дээштиг болдурарынче кол угланыышкынны кылган. Маңаа бүдүрүлге участоктарында ажылдап турар партбюро кежигүннери В. Маркелов, А. Румянцев болгаш өске-даа коммунистер авангардчы ролюн көргүскен. Бир хүнде ээлчегниң ажыл түңнелин сайгаргаш, хүннүң-не көргүзүг самбыразынга демдеглеп турарын шиитпирлээн. Ол болза чарыштың дээштиг болурунга тодаргай ужур-дузалыг болган.

Комбинаттың күш-ажылчы коллективтериниң аразында чарыштың түңнелинде бригадалардан Устишевтиң столярлар, Воробьевтуң арматурщиктер бригадалары бирги одуругже чорап турар. А цехтерден арматура болгаш септелге-механика цехтери тодарадыкчы чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам 1975 чылдың февраль айының үлүүнде ажылдап кирипкеннер.

ОБЪЕКТИЛЕРНИ ХУУСААДАН ЭРТЕ

«Тыва кодээ тудуг» трестиң көжүп чоруур № 958 мехколоннназының тудугжулары тодарадыкчы чылды күш-ажылчы эки көргүзүглерлиг доозуп турар. Чылдың эгезинден бээр олар 1 млн. 304 муң рубльдиң акша-хөреңгизин шиңгээдип ап, чылда бердинген онаалданы 64 муң рубльге ажыр боттандырганнар. Эрткен чылдың он бир айларында шиңгээдип алганындан бо чылын тозан муң рубль хөйнү шиңгээдип алган.

Бо чылын олар ийиги болгаш үшкү кварталдарның түңнелдерин ёзугаар республиканың ындыг мехколонналарының аразында социалистиг чарышка үшкү черге үнген. Үшкү кварталда оларга трестиң шилчиир Кызыл тугун болгаш СЭКП обкому-биле облпрофчөвүлелиниң дипломун тывыскан.

— Бистиң күш-ажылчы чедиишкиннеривис анаа таварылга эвес — деп, мехколоннаның начальниги Геннадий Павлович Сенчуров чугаалааш, мынча диди — Ооң чажыды болза объектилеривиске эргежок чугула дериглерни, тудуг материалдарын болдунар аргалыы-биле сөөртүп чедирип, күш-ажылдың мурнакчы дуржулгазын, ажыл шагын чогумчалыы-биле ажыглап турарывыста. Кол-ла чүве бистиң тудугжу кадрларывыстың боттарының мергежилинге ыяк бердингени, оларны бистиң таарыштыр хуваай тургузуп шыдаанывыста база тудуг бригадаларының аразында социалистиг чарышты дээштиг организастап турарывыста — деп, ол уламчылады.

Шынап-ла бо коллективтиң ажыл-ишчилери бедиткен хүлээлгелерни боттарынга алгаш, ону доллур болгаш ажыр күүседиринге эргежок чугула курлавырларны бүрүн ажыглаарынче кол кичээнгейин угландырып келген. Оон чижээнге дуржулгалыг специалист, коммунист Николай Петрович Худорожковтуң удурткан бригаданы ап көрээли. Ук бригада долу бот-орулга-чарылга-биле бүдүн чыл дургузунда ажылдап келген. Келир чылын олар Москваның сурагжыг тудугжузу Николай Злобинниң ындыг мурнакчы дуржулгазын бүрүн ажыглап кириптеринге чогуур белеткелди дооскан бо. Ол үениң дургузунда ук коллектив «Кызыл тук» совхозта 2000 баш хой кирер дөрт кажааны, 100 инек кирер бир кажааны болгаш 160 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн тудуп доозуп, ажыглалга киирген. Объектилерниң барык төлүзүн күрүне комиссиязы холук чокка, эки деп үнелеп, хүлээп алган. Ол ажылдарны кылып турганының үезинде 23,9 муң рубльдиң камналгазын алган болгаш бригада кежигүннериниң кижи бүрүзүнге онааштыр алырга өртумак ажылдап кылыышкыны 189,4 хуу болган. Ол дээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээниң херечилеп турар.

Бо бригада тресте ындыг бригадаларның аразында социалистиг чарышка үргүлчү ийиги черни ээлеп келген. Коллектив 586-гы мехколоннада Николай Кудымовка удурткан тудугжу бригада-биле чаржып турар. Сарыг-сепчилер бай-хаакчыларга аштырып келзе-даа, кол көргүзүглер талазы-биле чарыштыг өөрүнден улуг чыдып калбайн чорудуп турар. Амгы ол ийи чарыштыг коллективтерниң төлээлекчилериниң бот-боттарынга аалдажып, арга-дуржулга солчурун организастаар үе келген. Эш Кудымовтуң бригадазы хой кажааларын тудар талазы-биле Каа-Хемниң кодээ тудугжуларындан ийи катап озал болуп турары, ол хиреде чуртталга бажыңнарын тудары Худорожковтуундан оранчок дүрген болуп турары дээн чергелиг айтырыгларны тодарадырынга ол чорук дузалаар.

«Ленинчи орук» совхозтуң төвүнде ук ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге чуртталга бажыңнарын тудуп эгелээн. Ол тудугларны кылып турар Николай Худорожковтуң бригадазының тудугжуларынга тудуг материалдарын сөөртүп эгелээн. Мурнунда бригаданың кежигүннери ол тудуг материалдарын документилер ёзугаар хынап алырынче сагыш салбас-даа, ону чүгле бригадир боду бакка-сокка чүгүртү көргүлээр турган болза, ам ындыг эвес — тудугжу бүрүзү оларны ыяк хынамчалыг хүлээп алыр сонуургалдыг апарган. Чүге дизе, чарыгдалдарның бүгү-ле учёду бригадага тускай чорудтунар апаар. Тудуг объектизи доостурга ынчан долу санажыр болгай. Ынчангаш оларның кижи бүрүзү харысалгалыг.

Оларның кижи бүрүзүнүң карак кызыл ажылдап турары-даа ында. Бот-орулга-чарылга — бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары болгай. Комсомолчу тудугжу Владимир Шлапунов, Вячеслав Глушков, Сергей Скаредин олар ышкаш мурнакчылар мында хөй.

В. МИРЦЕВ.

ЧУРУКТА: бригаданың кежигүннери **(солагай таладан)** В. Шлапунов, В. А. Глушков, С. К. Скаредин, **(оң талазында)** бригадир Н. П. Худорожков.

Авторнуң фотолары.

ТЕМАЗЫН БАЙЛАКШЫДАР

— Бистиң «Тес-Хем» совхозта лекция пропагандазынга идепкейлиг киржип турар эштер эвээш эвес, оларның санынга К. Аракчаа, Ч. Хомушку, И. Дамдың, Ч. Сан-Хөө болгаш өскелерни-даа киириштирип болур — деп, ында партком секретары Д. Хертек «Билиг» ниитилелиниң Тес-Хем район конференциязынга саналын эгелээн.

— Партком ниитилелдиң ажылын экижидер дээш эге организацияларның ажылын контрольдап, бодунуң хуралдарынга чугаалажып турган — дээш, секретарь уламчылаан. Лекторларга тускай даалгаларны бергеш, лекцияларны бедик деңнелге, шынарлыг номчуурун негеп турар бис. Ынчалза-даа лекция пропагандазында четпестер база бар. Ыраккы одарларда малчыннарга ам-даа ховар чедип, лекцияны эвээш номчуп турар. Лекция пропагандазынче ам-даа эвээш кижилерни хаара тудуп, ылаңгыя специалистерни четпес киириштирип турар бис.

Санал берген эштериниң хөй кезии «Билиг» ниитилелиниң район организациязының баштаар чериниң талазындан чер-черде эге организацияларга кошкак дузалап, лекторларны өөредир талазы-биле хемчеглер албаан дээрзин шүгүмчүлээн.

Эрткен отчёттуг ийи чыл иштинде ниитилелдиң ажылында чамдык экижилгелер барын конференция база демдеглээн. Ылаңгыя номчуттунган лекцияларның саны көвүдээн. Лекторларның саны немежип турары-биле чергелештир, оларның аразында чоннуң сонуургалын чаалап ап, солун болгаш ажыктыг ажылдарны кылып турар лекторларның саны өскен. Оларның аттарын конференцияга илеткел кылган «Билиг» ниитилелиниң район организациязының баштаар чериниң даргазы И. И. Балдир адааш, оларга Ш. С. Кочеганы, Б. Б. Ширненни, Н. Н. Тараайы, М. С. Суванднини, Н. Д. Балчый-оолду, К. Л. Лапчааны, И. Б. Баа-Хөөнү, К. Д. Ондарны, Д. Э. Эртинепи дээш өскелерни-даа хамаарыштырган.

— Сан талазы-биле багай эвес-тир, ам лекцияларның шынарын экижидер сорулга туруп турар — деп, «Билиг» ниитилелиниң республика организациязының баштаар чериниң даргазы В. А. Копеёл бодунуң чугаазынга демдеглээн. Ынчангаш конференцияга кол чугаа ол болган. Лекторнуң арга-мергежилин бедидип тургаш, чон ортузунга солун өөредилгелиг лекцияларны тодаргай, билдингир, сонуургаңчыг кылдыр номчууру чугула.

Лекция пропагандазын районда план ёзугаар, янзы-бүрү темаларга чорударынче кичээнгей кошкак. Ылаңгыя кодээ ажыл-агыйның экономиказы, мурнакчы дуржулганы нептередири, хоойлу-дүрүм айтырыглары, аныяктар, спорт, шажын-чүдүлге дугайында темалар уттундуруп турар дээрзин конференцияның доктаалында демдеглээн.

Ниитилелдиң ажылынга партийжи удуртулганы экижидери чугула. «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарда, «О-Шынаа» совхозта партия организациялары лекция пропагандазынче кичээнгейни кошкаткан. Чижээ, хой ажылдыг улуг совхозка бо чылын кодээ ажыл-агый темазынга чаңгыс-даа лекция номчуттунмаан.

«Билиг» ниитилелиниң 13 эге организацияларындан чон ортузунга лекция пропагандазын доктаамал чорудуп турарлар бар. Оларның бирээзи — район эмнелгезинде лекторлар бөлүү.

Эмнелгеде эге организацияның ажылын үнелеп турар бис дээрзин, партия райкомунуң ийиги секретары С. С. Куулар саналынга чугаалаан. Ооң даргазы эмчи Марта Сувандии эге организация ажылын баштай бурунгаар планнап, лекторларга тускай даалгаларны берип турар. Планда чүгле район төвүнге эвес, а өске бүгү суурларга оларны номчууру көрдүнген. Эмчилер медицина билиглерин түс чериниң радио дамчыдылгазын ажыглап база нептередип турар.

Конференция ниитилелдиң район организациязының ажылын хандыр анализтээш, моон соңгааргы сорулгаларны айыткан доктаалды хүлээп алган.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның»
корреспондентизи.

ЧОН ОРТУЗУНГА АЖЫЛ

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң культура албан черлериниң ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны багай эвес күүседип келген.

Янзы-бүрү культура-массалыг ажылларының төвү — кодээ Культура бажыңы багай эвес дериттинген. Ооң септелгезин чогуур үезинде доосаан. Одаар ыяшты база хөмүр-дашты четчири-биле дүжүрүп алган бис.

Культура бажыңының дерилге, каасталгазын экижидер чамдык хемчеглер алдынган. Республиканың, районнуң, совхозтуң ажыл-агыйының чедиишкиннерин көргүскен стенддилер кылдынган. Ажыл-агыйның мурнакчыларының чуруктарын тырттыргаш, көскү черде аскан.

Уран чүүлге чонну калбаа-биле хаара тудар, талантылыг кижилерни илередир ажылдарны чорудуп турар бис. Ону боттандырар дээш ырының, танцының бөлүмнерин организастаан. Ында ажыл-ишчилер күзелдиг-биле киржип турар.

Совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективинде талантылыг кижилер хаара туттунган. Олар хостуг үелеринде чаа ырларны, шүлүктерни, шоодугларны, танцыларны болгаш өске-даа номерлерни өөренип алгаш, концерттерге көргүзүп келгеннер. Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскааткан бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң Хандагайтыга болган район көрүлдезинге торгалыгжылар утке-шынары ханы концертти көргүскеш, бирги черни алган. Бисте уран чүүлге ынак, талантылыг кижилер хөй. Оларга сыгытчылар Ыйма Анай-оол биле Май-оол алышкылар, игилчи Мартна Соскал, ыраажылар Түлүш Чечекмаа, Монгуш Биче болгаш өске-даа эштер хамааржыр.

Культура бажыңының чанында он бир кижи составтыг Хомус аттыг агиткультбригада ажылдап турар. Бригада ай санының 24—26 хүннеринде салбырларже, хойжу бригадаларже үнүүшкүннү кылып, концерттерни көргүзүп, лекция, беседаларны номчуп турар. Ол ышкаш малчыннарның ажылының, амыдыралының байдалын өөренип көрүп, дузазын чедирип келген. Агиткультбригада бо чылын 35 үнүүшкүннү кылган. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннинг ажылдаарынга бригада биче-даа бол дузалап турар. Бо ажылды комсомол организациязы, Культура бажыңының, библиотеканың ажылдакчылары-биле кады чорудуп келген.

Номчулга конференциязы, диспуттар, ужуражылгаларны баш бурунгаар планнааш, хынамчалыг белеткенген сөөлүнде эрттирип турар бис. Бо чылын алды номчулга конференциязын эрттирген. Чогаалчы Кызыл-Эник Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романының бирги томунга номчулга конференциязы солун болган.

«Кижиниң чаражы чүдел?» деп темага диспут үезинде чугаага хөй кижи киржип, ажылгыышке, амыдыралга төлептиг кижилерни адап, чалгаа, арага-дарыга хандыр ийи-чаңгыс кижилерни шүгүмчүлээн. Ол чамдык кижилерге дээштиг салдарын чедирген.

Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы, бистиң чаңгыс чер-чуртуувус Степан Агбаанович Сарыг-оол, совхозтуң мурнакчы хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Тюлюш Кара-кыс-биле ужуражылгалар солун эрткен.

Совхозтуң культура албан черлериниң ажылында четпестер база бар. Культура-массалыг ажылдарның шынары ам-даа негелдеге четпес. Дыштанылга кежээлерин байырлалдар хүннеринде эрттирери-биле кызыгаарлаттынып турар. Бо ажылды экижидер хемчеглерни совхозтуң парткому, кодээ Советтиң күүскому алган.

Совхозтуң культура албан черлериниң ажылдакчылары ажылда четпестерни чайлаткаш, улам эки ажылдаарын хүлээнип турарлар.

В. ТЮЛЮШ,
Торгалыг кодээ Культура бажыңының методизи.

СӨВЕТ КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Инвалидтерниң, ылаңгыя Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтериниң болгаш өлген дайынчыларның өг-бүлелериниң материалдыг байдалын социал хандырылга органнарын дамчыштыр экижидер талазы-биле СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылын элээн каш доктаалдарны хүлээп алган. Чижээ, 1974 чылдың январь 1-ден эгелээш, Ада-чурттуң дайынының инвалидтеринге автомобильдерни мотоколясканың өртээн киириштир санап тургаш садарын чөпшээрээн. Тодаргайлаарга, дайын инвалиди кижи кадыының байдалының дугайында медицина шынзылгазын ёзугаар мотоколясканы халас алыр эргелиг болза, «Запорожец» автомобильди мотоколяска өртээ муң рубльди автомобиль өртээнден казааш садып ап болур.

1974 чылдың ноябрь 1-ден эгелээш, эвээш орулгалыг өг-бүлелерниң уругларынга пособие төлээрин эгелээн. Ынчаарга бо чылдың декабрь 15-теп эгелээш, Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтеринге база өске-даа инвалидтерге пенсияны элээн көвүдеткен.

Машиналарның артык кезектерин садыглап турар магазиннерге артык кезектерни бирги ээлчегде Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш күш-ажылдың инвалидтеринге, бир эвес олар чүгле хол-биле башкарар болгаш анаа башкарар машиналарлыг болза, оларга садарын РСФСР-ниң Садыг министерствозу садыг организацияларынга бо чылдың октябрьдан эгелеп чөпшээрээн. Оон ыңай, ындыг машиналарлыг инвалидтерден артык кезектерге чагыгларны хүлээп алырын база организастаар.

Артык кезектерни садарын болгаш чагыглар хүлээп алырын инвалид кижилер машиналарның техниктиг паспортун болгаш райкүүскомнуң (хооркүүскомнуң) социал хандырылга килдистеринден инвалид кижи дээр дугайында шынзылганы көргүскен соонда боттандырар. Ооң-биле кады инвалидтерге артык кезектерни сатканының болгаш хүлээп алган чагыгларның күүселдезиниң дугайында учётту тургузарын садыг организацияларынга саналдаан.

Боттарында машиналарлыг инвалидтерге артык кезектерни чогуур өйүнде болгаш бүрүнү-биле чорудуп берип турарынга шыңгыы контрольду тургузарын Роскультсадыгга болгаш артык кезектерни чорудуп бээриниң Горькийде баазазынга шагда-ла хүлээткен.

РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң министерствозу 1971 чылда бодунуң чагаазы-биле» Тываның Автотранспорт эргелелинге инвалидтерниң автомашиналарының болгаш мотоколяскаларының септелгезин болгаш техниктиг ажаалдазын чорударын хүлээткен болза-даа бистиң республикада ындыг хемчеглерни херек кырында албайн турар болгаш ылаңгыя капитал-даа септелгени кылбайн турар. Дайынның болгаш күш-ажылдың инвалидтеринге садары-биле автомобильдерниң болгаш мотоколяскаларының артык кезектериниң, белдирлериниң болгаш агрегаттарының үзүлбес курлавырын тургузары чугула айтырыг болуп турар. Бо талазы-биле хемчеглерни алыры ам улуу-биле негеттинип келген.

Фашистиг Германияны тиилээниниң 30 чыл оюн келир чылын демдеглээр болгай бис, ооң-биле холбаштыр инвалидтерниң артык кезектер талазы-биле негелдези хандыртынган турарын дээш ажылды чорудары чугула. Автомашиналарлыг инвалидтер автомобильчилер ниитилелиниң кежигүнүнге кирип алза чогуур. Ооң кежигүннери артык кезектер алырынга артык эргелиг болурлар. Ада-чурттуң дайынының транспортту халаска алган инвалидтери ол ниитилелге кирериниң-даа, доктаамал-даа дадывырындан хостуг болур.

Айыттынган айтырыгның талазы-биле хемчеглерни далаштыы-биле ап тургаш, Ада-чурттуң Улуг дайынының-даа, күш-ажылының-даа инвалидтерин өөртүр ужурлуг бис.

А. СИДОРОВ,
Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң инспектору.

Чаа чүүлге тайылбыр

КӨДЭЭГЕ АЖЫЛДААР ИНЖЕНЕРЛЕР

Саратовтуң зооветеринария институдунуң зоотехния факультединде чаа эртемнерни өөренип эгелээн. Ында студентилер дээди математиканы, теоретиктиг механиканы болгаш өске-даа чүүлдерни өөренип турарлар. Моон эгелээш, ол факультет зоотехниктер орнунга зооинженерлерни өөредип үндүрер апаар.

(СЭТА-ның корр.).
САРАТОВ.

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң дээди өөредилге черлериниң талазы-биле өөредилге-методиктиг эргелелдиң начальнигиниң оралакчызы **В. С. Афанасьев** бо дыңнадыгны мынчаар тайылбырлаан.

— Колхоз болгаш совхоз фермаларының эки ажылы зоотехния албанындан дыка хамааржыр — деп, Владимир Степанович чугаалаан. — Чогум-на бо талазы-биле специалистер малды өстүрүп, азыраарының, оларның продуктулуун бедидериниң эртемге үндезилеттинген аргаларын херек кырында ажыглап турар болгай.

Ниитиниң мал ажылының хөгжүлдезинде чаа үе-чаданың эгелээни бо талазы-биле ажылдакчыларны белеткээриниң шынарын өскертир ужурга таварыштырып турар. Чуртта технологтуг чорудулгаларны механизастаары, автоматчыдары бедик деңнелдиг болгаш үлетпүрге үндезилээн улуг-улуг фермаларны хөйү-биле тударын негеп турар. Чижээ, чүгле бо чылын безин 30 ажыг миллион куш азыраар чаа куш фабрикаларын, 63 муң баш аныяк бода мал болгаш бир миллион ажыг хаван азыраар комплекстерни тудар.

Ындыг «фабрикаларны» зооинженерлер башкарар апаар. Оларны чурттуң 68 дээди өөредилге черлери белеткеп эгелээн. Студентилерниң специальнозу мурнуку хевээр — зоотехния боор арткан, ынчалза-даа оларның билииниң деңнели оон дыка бедик болур. Ооң ужурундан мурнундагы эртемнер-биле чергелештир студентилер кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин автоматчыдарын, мал ажылын механизастаарын болгаш өске-даа эртемнерни өөренир апаар. Ол ышкаш бүдүрүлге практиказының байдалы база өскерилген: ам студентилер ону мал азырап, өстүрер комплекстерге болгаш куш фабрикаларынга эрттирер.

— Мал ажылын үлетпүр аргаларынга үндезилээш хөгжүдеринче угланыышкынны чуртта боттандырып турары оон-даа өске элээн каш инженер профессияларын негеп келген — деп, В. С. Афанасьев демдеглээн.— Эрткен чылын чурттуң кодээ ажыл-агый талазы-биле дээди өөредилге черлеринге «кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин автоматчыдарының» специальнозунга өөредилге эгелээн. Ооң үш алырларының бирээзин — мал ажылын, куш ажылын азы чылыдылга ажыл-агыйын автоматчыдарын шилип алгаш, анаа өөренип болурлар. Ындыг инженерлерни Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссияның институттарында өөредип турар.

Бо өөредилге чылындан эгелеп элээн хөй дээди өөредилге черлеринде суг ажыл-агыйының инженер-экономистерин база белеткей берген. Ындыг профессияны аныяктар дораан-на дыка сонуургай бергеннер. Чуртта черни мелиорастаарының дыка улуг ажылы чорап турар: келир үениң ындыг специалистери хөй хереглеттинер.

Бир эвес кодээ архитектор, инженер-тудугжу чок болза, амгы үениң кодээзинге ажыл-херек-даа чылбас болур. Кодээ ишчилерге тоску беш чылда 200 миллион дөрбелчин метр чурттаар шөлдүг бажыңнарны тудар ужурлуг.

Бо ажылдың хемчээли дыка улуг. Ооң ужурундан чамдык институттарга «Кодээ ажыл-агый тудуу» дээр, чаа эртем өөренир кижилерге хүлээп алыышкынны организастаан. Ону дооскан кижилер кодээ тудугнуң эң дээре хевирлерин болгаш улусчу тудугнуң чаңчылдарын ажылынга чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар ужурлуг.

Сөөлгү чылдарда кодээде дээди эртемниг специалистерниң саны дыка көвүдээн — деп, В. С. Афанасьев түңнелинде демдеглээн. — Ол болза, колхозтарны болгаш совхозтарны бедик мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар дугайында, кодээ ажыл-агыйга эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдар дугайында партияның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырып турарының түңнели-дир.

Р. АХМЕТОВ,
СЭТА-ның корр.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕСКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ СЕСКИ СЕССИЯЗЫ

РОССИЯ: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫНДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

РСФСР-ниң 1975 чылда Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1973 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында Россия Федерациязының саң министри **А. А. Бобровников** илеткел кылган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алган чазалгаларын барымдаалап, 1975 чылдың Күрүне бюджединиң орулгалар болгаш чарыгдалдар аайы-биле 53447,8 миллион рубль түңнүг ийикпе 8,3 хуу өзүлделиг кылдыр чугаалажып көөр база бадылаары-биле сессияга киирип тур деп, ол дыңнаткан.

РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң орулгаларының улуг кезин социалистиг ажыл-агыйга тыптып келир акша чыылдаларының күсели-биле тургустунар деп, министр демдеглээн.

Республиканың улус ажыл-агыйынга арыг орулга 21690,5 миллион рубль түңнүг кылдыр көрдүнген, ооң иштинде 9018,4 миллион рубль бүдүрүлге ажылын калбартырынга, экономиктиг деткимче бээриниң фондуларын тургузарынга болгаш планнаттынган өске-даа чарыгдалдарны дуглаарынга ажыглаттынар кылдыр бүдүрүлге черлери биле ажыл-агый организацияларының эргезинге артар.

Бүдүрүлге черлеринден болгаш ажыл-агый организацияларындан бюджетке кирер арыг орулгадан бээр төлевирлер база өске-даа орулгалар 13903,5 миллион рубль түңнүг кылдыр планнаттынган. Арыг орулгадан бюджетке киирер төлевирлерниң кол кезии— 7570,4 миллион рубль үлетпүр министерстволарының бүдүрүлге черлеринден кирер.

Күрүне бюджединиң орулгалар алыр эң чугула дөстериниң бирээзи саарылгадан үндүрүг болур деп, министр уламчылап чугаалаан. Республика бюджединиң үштүң бир кезин ол орулгадан санап киирер улуг-хуулардан тургустунар. Россия Федерациязының девискээринге 1975 чылда саарылгадан 43,9 миллиард рубль түңнүг үндүрүг кирер ужурлуг, ооң 18,6 миллиард рубльди РСФСР-ниң бюджединче шилчидер.

Колхозтардан олча-ажык үндүрүү, ыяш үндүрүү, кургаг черлеринден тырттар үндүрүг, чер-черниң үндүрүү болгаш чыылдалары ниитизи-биле 1138,4 миллион рубль түңнүг кылдыр планнаттынган.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында Россия Федерациязының улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының төлевилелинде айыттынган хемчеглерни саң-хөөжүдеринге эргежок чугула акшаландырыышкыннарны РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелинде көрген деп, илеткелчи оон ыңай чугаалаан. Бүдүрүлгелерниң, организацияларның боттарының акша-хөреңгилери-биле база банкының чээлилери-биле кады республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге чарыгдалдарның нииити түңү 46825,7 миллион рубль ийикпе, азы бо чылдың планындан 5,4 хуу хөй болуп турар.

Үлетпүрнүң болгаш тудуг организацияларының хереглелдеринге 9918,1 миллион рубльди үндүрери көрдүнген. Ол акша-хөреңгилерни бүдүрүлге күчүлерин улгаттырарынга, ажылдап турар бүдүрүлге черлерин эде дериирнге болгаш модернизастаарынга база үлетпүрнүң чымчак, пөс-тааву, аъш-чем болгаш оон-даа өске адырларында чаа тудугларга ажыглаар.

Совет күрүнениң экономиктиг тургузуушкунунуң планында кол черлерниң бирээзи көдээ ажыл-агыйга онаажып турар. «РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынының чаа илерээшкини болуп турар.

1975 чылда Россия Федерациязынга көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдеринге 14,9 миллиард рубльди берип турар. Күрүне бюджединиң күсели-биле 6,2 миллиард рубльди база көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының боттарының акша-хөреңгилеринден 8,7 миллиард рубльди чарыгдаар.

Россия Федерациязының улус ажыл-агыйынга 1975 чылда капитал салыышкыннары 20,3 миллиард рубль болур дээрзин министр оон ыңай дыңнаткан. Төпчүткен капитал салыышкыннарының саң-хөөжүдүгезинде РСФСР-ниң Күрүне бюджединден 10,2 миллиард рубльди берип турар.

Улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын күүседириниң чугула негелдериниң бирээзи болза чуртталга-коммунал ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдери болур. 1975 чылда ажыл-агыйның ол адырын саң-хөөжүдеринге бюджеттен 4,8 миллиард рубльди берип турар.

Ниитилелдиң социал хөгжүлдезиниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан программазы социал-культура хемчеглеринге чыл бүрүде өзүп турар акшаландырыышкыннар-биле илереттинер. 1975 чылда күрүне бюджединиң төлевилелин ёзугаар ол сорулгага акшаландырыышкыннар 27,4 миллиард рубль чедер. Ол түңден 11 миллиард рубльди чырыдыышкынга, эртемге болгаш культурага үндүрер.

Тоску беш чылда кол сорулгаларның бирээзи болза аныяктарның бүгү-нииити ортумак өөредилгеже шилчиирин доозары болур. Бо чылын сески класстарны доосан өөреникчилерниң 92 хуузу ортумак школаларда болгаш ортумак өөредилгени бээр оон-даа өске өөредилге черлеринде өөредилгезин уламчылап турар.

1975 чылда бюджетте көрдүнген акшаландырыышкыннарның күсели-биле улус ажыл-агыйының, экономиканың болгаш культураның аңгы-аңгы адырларынга дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлери 655,6 муң специалистерни, профессионал-техниктиг училищелер 1148 муң мергежилдиг ажылчыннарны белеткеп бээр. Үстүнде айыттынган өөредилге черлерин болгаш кадрлар белеткээриниң талазы-биле оон-даа өске хемчеглерни хандырарынга херек акшаландырыышкыннар 1974 чыл-биле деңнээрге, 123,2 миллион рубль немей өзер.

Сөөлгү чылдарда культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын экижидеринче улуг кичээнгей салып турар. Келир чылдың бюджет төлевилелинде клубтарны, культура бажыңнарын, библиотекаларны хандырарынга 429 миллион рубль көрдүнген.

Кадык камгалалының хөгжүлдезинге акшаландырыышкыннар чылдың-на улгадып турар. 1975 чылда ол акшаландырыышкыннар 6 миллиард рубль түңнүг кылдыр тодараттынган.

Пенсиялар, хөй уруглуг болгаш бот-иелерге күрүне пособиелери төлээринге база социал хандырылганың оон-даа өске хевирлеринге чарыгдалдар 10,4 миллиард рубль түңнүг кылдыр, 1974 чылга удур бир миллиард рубль немей ийикпе, азы 11,1 хуу немей өзүлделиг кылдыр көрдүнген. Оон аңгыда, төпчүткен эвилел фондузунуң акша-хөреңгилериниң күсели-биле колхозчуларның социал хандырылгазынга 1,4 миллиард рубльди үндүрер.

Оон ыңай илеткелчи автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның бюджеттеринге доктааган. 1975 чылда автономнуг республикаларның күрүне бюджеттери-биле чер-чер бюджеттери 6,3 хуу немей өзер болгаш 20393,7 миллион рубль болур. Ол бюджеттерниң кол кезээ болза нииити күрүне орулгаларындан шилчидилгелер болуп турар, ол шилчидилгелер 1975 чылда 14387,1 миллион рубль болур ийикпе, азы чер-чер бюджеттериниң бүгү орулгаларының 70,5 хуузу болур.

Орулгадан төлевирлер база чер-черде чагыргалыг үлетпүр, коммунал, садыг болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер биле организациялардан бюджетче өске-даа кииридилделер 4538,5 миллион рубль болур.

Илеткелчи 1973 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту РСФСР-ниң Дээди Совединге бадыладыры-биле киирген. РСФСР-ниң Күрүне бюджеди орулгалар талазы-биле 49269,8 миллион рубль түңнүг ийикпе, азы 102,3 хуу кылдыр база чарыгдалдар талазы-биле 48088,0 миллион рубль ийикпе, азы 99,9 хуу кылдыр күүсеттинген. Орулгаларның чарыгдалдардан ашказы 1181,8 миллион рубль болган.

1975 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында, 1975 чылда Күрүне бюджединиң дугайында база 1973 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң план-бюджет комиссиязының, адырлар комиссияларының болгаш аныяктар херектериниң талазы-биле база бойдус камгалалының талазы-биле комиссияларының элериңчи илеткелин план-бюджет комиссиязының даргазы депутат **С. Н. Сабанеев** кылган.

Эң чугула кылыгларның хөй нуруузун сайгарар болгаш бүдүрүп үндүрер талазы-биле беш чылдың дөрткү чылының онаалдаларын найысылалдың үлетпүрү хуусаа бетинде күүседир деп, СЭКП МХК-ның секретары депутат **Л. А. Борисов** баштай санал бергеш чугаалаан. Эрткен чылдаазынга деңнээрге бүдүрүүшкүн хемчээли чеди хуу хире улгадыр, ооң-биле капсырлаштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң бүгү немелде өзүлдезин чедип алыр.

Сессияга чижектер кылдыр чугаалап көргүскен сан-түңнер биле фактылар күш-ажылчы 1974 чылдың кайгамчык түңнелдерлиг болганын херечилеп турар-дыр деп, Татар АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **С. Г. Батыев** демдеглээн. Татарияга үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли дөрт чыл дургузунда барык 37 хуу өскен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 25 хуу улгаткан. Багай эвес түңнелдерни тараажылар биле малчыннар чедип алган. Татарияның ажылчы чоннары беш чыл планының онаалдаларын бурун чедиишкинниг күүседиринче бүгү күжүн салыр деп, депутат айыткан.

Ленинградтың «Киров заводу» бүдүрүлге каттыжыышкынының токары, депутат **Б. М. Воробьев** партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринге харыы кылдыр ук бүдүрүлге черинде ажылдаар туруш бүгүдезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң комплекстиг планнарынга үндезилээш беш хүннүң ажыл онаалдазын дөрт хүн дургузунда күүседир патриотчу эгелээшкинниң делгереңгей калбарганын чугаалаан. Ол шимчээшкинде ам муң-муң ажылчыннар киржип турар. Кировчулар «Кижи бүгүдезиниң бедик шынарлыг ажылдаарындан — коллективтиң күш-ажылының ажыктыын бедидерилче!» деп лозуң-биле беш чыл планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш чарыжын уламчылап турар. Каттыжыышкынның коллективи 1974 чылда уткуштур план хүлээп алган. Ук планда чаа К-701 тракторну бүдүрүп үндүрерин хуусаа бетинде — улуг Тиилелгениң 30 чыл оюн байырлаарының хүннеринде эгелээр кылдыр айыткан деп, оратор дыңнаткан.

Беш чыл планының онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турар уралчыларның күш-ажылчы чаагай үүле бүдүрүп турарын Үстүү-Исеттиң металлургия заводунуң (Свердловск) улуг вальцовщиги, депутат **М. К. Финогенов** чугаалаан. Чаартылга түңнелинде бүдүрүлгениң күчүзү оранчок улгаткан. Депутат бүдүрүүшкүннү улам чаартырының перспективаларын анализтээш, чаа техниканы ажылдадырынга кадрлар белеткеп бээриниң айтырыгларын тодаргайлап тайылбырлаан, бүдүрүлге коллективтериниң чугула социал айтырыгларын шиитпирлээриниң аргаларын чугаалаан.

Депутаттар: ажылчы чоннар депутаттарының Москва область Совединиң күүском даргазының оралакчызы **А. А. Каменев**, СЭКП Оренбург обкомунуң ийиги секретары **А. М. Воронов**, ажылчы чоннар депутаттарының Ульяновск область Совединиң күүском даргазы **В. П. Васильев**, бүгү-россияның «Сельхозтехника» каттыжыышкынының даргазы **Н. В. Босенко**, Краснодар крайның Белоглинский районунуң В. И. Ленин аттыг колхозунуң агроному **В. Г. Чачкина**, СЭКП Башкир обкомунуң секретары **В. И. Манаев**, ажылчы чоннар депутаттарының Воронеж область Совединиң күүском даргазы **Н. А. Евстигнеев** олар база санал берген.

1975 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының көргүзүглерин чүүлдүг деп көөрүн саналдааш, олар бүдүрүлге курлавырларын, акша-хөреңгини болгаш материалдарны эң чөп ажыглаарынче угланган, боттуг саналдарны киирген. Россия Федерациязының ажылчы чоннары бүгү беш чылдың доостур чылының онаалдаларын ниитизи-биле чедиишкинниг долдур болгаш ажыр күүседиринче бүгү күжениишкиннерин салыр деп бүзүрелдиин илергейлээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы декабрь 25-те ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

Днепропетровск область. Кривой-Рогтуң металлургия заводунда кылып турар делегейде эң улуг дээн № 9 домна суугузун ажылдадып эгелээринге белеткей берген. Ол нииити ишкири 5 муң кубометр ээзилдирилге суугузун кыска хуусаада — ийи-чартык-ла чыл иштинде тудуп доозупкан. Чурттуң он-он эртем-шинчилел институттары, заводтары, тудуг организациялары болгаш албан черлери ону тударынга идепкейлиг киришкен. Ону төлевилээрде, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин ажыглаан. Суугунуң бүгү-ле ажылдарын автоматтарның болгаш механизмнерниң дузазы-биле кылыр.

ЧУРУКТАРДА: № 9 домна суугузу; «Кривожстрой» трестиң И. А. Давыдовка баштаткан тудугжуларның мурнакчы бригадазы. Солагай таладан оң талаже: Александр Скрипалев, Анатолий Ерошенко, бригадир Иван Александрович Давыдов, Александр Мураховский, Борис Дацюк.

А. ЗАПАРАНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

ССРЭ-ГЕ ПАСПОРТ СИСТЕМАЗЫН УЛАМ САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ге паспорт системазын улам сайзыраңгайжыдар хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Хүлээп алган шиитпирлерде паспорт системазының чугула ужур-дузазын демдеглээн. Ол система болза, хамаатыларның боттарының эргелерин боттандырарынга, оларның күрүне болгаш ниитилел мурнунга хүлээлгелерин күүседиринге идиг бээр, чоннуң ыңай-бээр шимчээшкининиң учёт-саналгазын хандырар, социалистиг хоойлу болгаш эрге дүрүмнерин быжыглаарының херээнге бараан болур ужурлуг.

Чурттуң чонунуң бүгү кезектеринге бир дөмей паспорт тыпсыр чурумну чер болганга тургузарын, ССРЭ-ниң 16 хар четкен бүгү хамаатыларынга шуптузунга паспорт бээрин ында көрүп турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели паспорттуң чаа хевирин бадылаан болгаш ол «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызының паспорту» деп аттыг болур. Паспорт дээрге, хамааты кижиниң дугайын болгаш ооң совет хамаатызы боop турарын шынзыктырган кол документ болур. Ону орус дылга болгаш чогуур эвилелдешкен республиканың дылынга, а ол ышкаш автономнуг республикаларга чогуур автономнуг республиканың дылынга бүгү ССРЭ-ге чаңгыс аай хевирлиг кылдыр белеткеп кылыр. Чаа хевирлиг паспортка хамаатының дугайында бижиир демдеглелдер санын кызырган. Чонга эптиг болзун дээш паспортту хуусаа чокка, хамаатылар 25 болгаш 45 хар назы четкен соонда фотография чуруктарын чаартып бээр кылдыр тыпсыр.

Хамаатыларга чаа паспорттарны бээрин болгаш эрги хевирниң паспорттарын чаа хевир-биле солуурун 1976 чылдан 1981 чылга чедир доозарын айыткан. Солуушкунга чедир мурнунда берген паспорттар күштүг хевээр турар. Ооң-биле кады 1975 чылдың июль 1-ниң соонда күштүг хуусаазы төнген паспорттар чаа хевирниң паспорту-биле солуурунга чедир оларның хуусаазын узатпасна-даа күштүг кылдыр санаттынар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ге паспорт системазының дугайында дүрүмнү бадылаан болгаш ында паспортту бээриниң база ажыглаарының чурумун, а ол ышкаш хамаатыларның киир болгаш үндүр бижидериниң дүрүмүн айыткан. Ооң-биле кады паспорттарны бээринге азы солуурунга хереглеттинер документилерниң санын кызырарын, хамаатыларның кыска хуусаалыг командировкага болгаш шөлээге чоруур үезинде, санаторийлерге, дыштанылга бажыңнарынга турарының үезинде киир бижидерин соксадырын база айыткан.

Чаа хевирниң паспорттарын чогуур хуусаазында бээрин хандырар хемчеглерни ССРЭ-ниң маңаа хамаарылгалыг министерстволары, ведомстволары болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады ажылдап кылгаш, бадылаарын ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунга дааскан. Чаа хевирниң паспорттарын тыпсыры-биле холбашкан ажылдарны организастап, эрттирер талазы-биле иштики херектер органнарынга дузалажырын, паспорт албан черлериниң ажылдакчыларының чон-биле ажылдаарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузарын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттеринге сүмелээн. Паспорттарны бир-ле дугаарында ап турар хамаатыларга паспортту байырлалдыг байдалга тыпсырын дүрүмчүдер.

Паспортту азы өске-даа документилерни көргүзери-биле эргежок чугула чүүлдер бадыткаттынган турза-даа, хамаатылардан янзы-бүрү шынзыдылгаларны негээр таварылгаларны болдурбазы-биле немелде хемчеглерни ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, эвилелдешкен, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери алыр хүлээлгелиг.

Паспорт системазын сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглерге холбашкан организакчы болгаш масса-политиктиг эргежок чугула ажылды чорудуп, хандырарын эвилелдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ажылчы чоннар депутаттарының край база область Советтериниң күүскомнарынга, ВЦСПС-ке, ВЛКСМ ТК-га дааскан. Паспорттар бээри болгаш солууру-даа совет кижилерни, эң ылаңгыя аныяктарны, совет патриотизмге, бодунуң социалистиг Төрээн чуртунга чоргааралга, бедик мээ-медерелдиг болурунга, хамааты хүлээлгелерге болгаш ону күүседири дээш хууда харыысалгалыг болур кылдыр кижизидеринге идиг болур ужурлуг.

ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

ЧАГААЛАР ДОПЧУЛАЛЫ

Хандырылгаңар кандыгыл?

Бистиң республикада садыг четкилериниң ажылының культуразын бедидер дээш хөй чүүлдер кылдынган. Чаа-чаа дериглер-биле оларны хандырып, хөй магазиннерни, столоваяларны ажыглалга киирген. Бараан саарылгазының хемчээли өзүп, садыгның материалдыг баазазы быжыккан. Республиканың күрүне болгаш кооператив садыгларының бараан саарылгазы эрткен чылга деңнээрге, 1974 чылда 12 миллион рубльге көвүдээн.

Ажылды организастыг чорудуп, боттарының тускай мергежилин, арга-дуржулгазын бо ажылга төлептиг-биле бараалгадып, салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседип келген коллективтерни, садыгжыларны чон мактаар.

Ынчалза-даа четпестерни илереткен негелде-хомудалдар «Шынга» база эвээш эвес кээп турар. Ылаңгыя сөөлгү үеде Улуг-Хем районда чамдык магазиннерниң четпес ажылын шүгүмчүлээн чагаалар хөй келгилээн.

«Ак-Туруг» совхозтуң Ак-Туруг салбырының малчыннарын Арыг-Үзүүнүң ажылчын кооперациязының автолавказы хүн бүрүнүң чугула хереглел бараннары-биле хандырар хүлээлгелиг. Салбырның ыраккузакта малчыннарын автолавканың чолаачы-садыгжызы И. Е. Ерофеев баштайгы чылдарда доктаамал хандырып, ай, квартал планнарын күүседип-даа турган. Эрткен чылдан бээр ындыг эвес апарган. Малчыннарга ол өй-шаанда келбес, оларның хереглелинге дыңнангыр эвес. Чамдыкта бараннар эккелгеш кончуттунар, ону орта сатпайн баар. Оруу берге кыштагларже шуут барбас.

Чижээ, Шеттиг-Аргада хойжу эш Чамыяңның кыштаазының чүгле алдыы талазынга четкеш, ээпкен. Салбырның кыштаглары машина четпес кадыр-берт черлерде эвес-ле болгай». Көдээ бижикчи **К. Комбу** чагаазынга ынчаар бижээн. Салбырның удуртукчулары суурда аъш-чем магазиннеринден бараннар ап, тускай машинага чүдүргеш, малчыннарга садарын организастап турар дээрзин автор оон ыңай бижээн.

Ол-ла районнуң Булуң-Терек суурда аъш-чем магазининиң (эргелекчизи З. Намчын) четпес ажылын, ында садыгжыларның чоннуң негелде-хереглелинге дыңнангыр эвезин **Д. Суваңның** шүгүмчүлээни чөптүг. Магазинге бараннарны Чаа-Хөлдүң ажылчын кооперациязындан ап турар. Хлебти бир хонгаш 1 тонна ажыгны азы 800 килограмм хирени эккээр. Оон школа-интернат база алыр. Чурттакчы чонга садып турары корум-чурум чок. Эвээш хлебти садыгжылар таныш-көрүштеринге ээлчег чокка садар, а чамдык садып алыкчылар куруг чанар ужурга таваржыр.

Магазинге киирер бараннарның хөй кезии арага аймаа. Маргарин, хоюг чигир, пряник, сава аймаа ховар келир. Ында аныяк садыгжылар склад иштинде долу чыдар дусту безин магазинге үзүктелиишкинниг киирериндан чалгаараар, садып алыкчыларның хереглелинге дыңнангыр эвезин көргүзүп турар. Садып алыкчылардан акша-көпеекти кончуп алыр чорук база бар. Мынчаар садыглап болур бе? Ажылчын кооперациязы (баштаар чериниң даргазы В. В. Китайкин) чоннуң негелдезин кичээнгейге ап, контрольду дыңнатса чогуур.

Арыг-Бажы суурда чоннуң садыг хандырылгазының корум-чурум чогун илереткен чагааны **М. Дуңгар-оол** бижээн. Арыг-Бажы хөй чурттакчылыг улуг суурларның бирээзи. Ында школа, эмнелге, өске-даа албан черлери бар. Кожазында ферма, бригадалар база бар. Район төвү-биле аразы 25—30 км.

Ында он чыл бурунгаар тургустунган, бүрүн складтыг, херимниг магазин ам ээнзирээн. Ооң бараанын Улуг-Хем райпозунуң баштаар чери болгаш садыг киллизи сөөртүрүп бадыра барган. Ынчангаш суурда автолавка-даа, ларёк-даа чок. Чоннуң садыг хандырылгазы берге байдалда. Суурга аъш-чем садар ларёкту азы автолавканы ажылдадыр хемчегни алыры хүннүң чугула айтырыы апарган.

Эш Дуңгар-оолдуң чагаазы-биле дөмей утказыг дүвүреңниг медээни ол-ла Арыг-Бажындан **В. Даржаа** база бижээш, суурда магазин чогу садыгжылар айтырыы бергедеп турары-биле холбашканын демдеглевишаан, янзы-бүрү чарлалдар турза-даа, байдал өскерлиишкин чок артпышааның редакцияга дыңнаткан. Моон уламындан чурттакчылар кыштың соогунда Шагаан-Арыгже шуужуп, хереглелин садып алыр дээш хөй үе-шакты эрттирип турар.

Хайыракан магазининде бо чылын немежип келген аныяк садыгжы **С. Саттың** орта ажылдавас, садып алыкчыларга эвилең эвес, доңгун чоруун, бараннарны таныш-көрүштеринге садыптар чоруктарының барын бөлүк чурттакчыларның мурнундан **С. Доңгак** шүгүмчүлеп бижээн.

Үстүнде четпестерге хамаарыштыр чоннуң негелде-хомудалдарының чөптүү билдингир. Улуг-Хем райпозу (баштаар чериниң даргазы эш Абрамова) бо черлерге чоннуң садыг хандырылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, янзы-бүрү ассортиментилиг, эки шынарлыг бараннар-биле оларны хандырар, ажылдың культуразын бедидер дээштиг хемчеглерни алыры ынчангаш негеттинип турар.

ХАРААДАНЧЫЫН

«Хемчик» совхозка эрткен чылын чайын бежен газ плиталарын эккелгеш, чурттакчыларга үлеп берген. Оларны ажыглаарының чурумун тайылбырлап, тургузуп бээр тускай кижини безин өөредип алган турган.

Ооң соонда районнуң газ чери газтыг балоннарны база эккелген. Чурттакчылар ол балоннарда газтың өртээн туда төлеп бергеннер. Чоннуң өөрүшкүлүү-даа аажок болган. Элээн үеде плиталарга аъш-чемни белеткеп, ылаңгыя ажылдаар кижилер аъш-чем кылырда хөй үе-даа эрттирбес магалыг чорду.

Ынчалза-даа ийи ай хире үе эрткенде газ төнген. Үш ай болуп чоруй, районнуң газ чери балоннарны шуптузун машинага чүдүрүп аппарган. Газтыг балоннар кажан келир ирги деп манап-ла эгеледивис. Сураг. Оон бээр бир чыл ажа берген.

Бо талазы-биле айтырыгны «Хемчик» совхозтуң дирекция черинге чеже-даа катап тургузуп турдувус.

— Акша чок-тур — деп харыы дыңналыр.

Ам ол плиталар бажыңнар даштында бичии уругларның «ойнаарактары» апаргылаан, үрелип чыткылаар. Бо хире ажыктыг, үнелиг эт ажыглал чок чыдарга сеткилге хараадаңчыг, хомуданчыг боор-дур.

Районнуң газ чери бо дугайын канчаар шиитпирлеп турар ирги?

М. ХОМУШКУ,
Д. СААЯ.
О. ХЕРТЕК,
өске-даа бөлүк бижикчилер.
Барыын-Хемчик район.

АЖЫГЛАЛ ЧОК КУДУК

Бурундаа чылын «Тоора-Хем» совхозтуң Май 1 салбырынга көрээ ёзугаар кара чаңгыс кудукту кылдырып, ажыглалга киирген турган. Аңаа күрүнениң хөй акша-хөреңгизин чарыгдаан.

Кудукту ажылдадыр кижини тургускан-даа болза багай ажаап, кадагалаанындан бо чайын ажыглалдан үнген. Ол ажылды хүлээнип алган Саайынга Ак ону харыысалга чок күүседип, арагалап, кудукту чогуур шагында ажылдатпайн, ээн каап турган. Ынчангаш таварышкан-на кижи ооң моторун ажылдадып, суглап ап турганындан үрелгени ол.

Оон бээр-ле чурттакчы чоннуң кудук суу дээш негелдези улгаткан. Үрелген моторун катап кылдырар дугайында чүгле шуугаашкын дыңналыр. Херек кырында кылып, бүдүрген чүве ам-даа чок.

«Тоора-Хем» совхозтуң дирекциязы чурттакчыларның бо негелдезин кичээнгейге ап, бир хемчээл алыр үе келген.

Д. АЙР-САНАА,
С. ШАҢНААМАЙ,
К. ДУГАНЧА.
Тожу район.

УЖУРАЖЫШКЫН КЕЖЭЭЛЕРИ

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Культура бажыңынга К. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп номунуң бирги томунга номчулга конференциязын Баян-Тала ортумак школаның башкылары организастаан. Романның ийиги томунга номчулга конференциязынга белеткенирин номчукчулар дугурушкан. Конференция соонда улуг концерт болган.

О. САЙЫН.

* * *

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем суурга аалдап чедип, «Долуманың хуулгаазыны» деп шиини «Бурунгаар» совхозтуң ажыл-ишчилеринге бараалгаткан. Амгы үениң колхозчу амыдыралын көргүскен каттырынчыг шиини чон улуг сонуургал-биле көрген болгаш артистерге өөрүп четтиргенин илереткен.

В. МОЛЬБИ.

* * *

Кызылдың башкы институдунуң филология факультединиң ийиги курсчулары чогаалчы К. Кудажы-биле ужуражышкынны эрттирген. Чогаалчы бодунуң чогаадыкчы ажылы-биле, моон соңгааргы планнары-биле студентилерни таныштырган. Кежээниң киржикчилери чогаалчыга улуг чедиишкиннерни күзеп, ооң номнарының дугайында санал-оналдарын чугаалааннар.

Б. САЛЧАК.

* * *

«Тыва литература болгаш ооң хөгжүлдези» деп кежээни Мугур-Аксы суурнуң Культура бажыңынга организастап эрттиргени аажок солун болган. Шүлүкчү Салчак Молдурга тыва чечен чогаалдың тургустунуп келгенинден бо хүннерге чедир шапкын хөгжүлдезиниң дугайын чыылганнарга таныштырган. Шүлүкчү эрткен чайын тыва литератураның неделязында бодунуң барып чораан Тожунуң ажыл-ишчилеринге тураскааткан бөлүк шүлүктерин номчаан.

Кежээниң ийиги кезээнде Салчак Молдурганың шүлүктеринге бот-тывынгыр композитор Чүлдүм-Сүрүң Базыр-оолдуң бижээн ырларын Культура бажыңының ажылдакчылары күүсеткен.

Н. ДАВЫН-ООЛ.

* * *

Кызылдың уран-чүүл училищезинге музыка башкызы, композитор Дамба Хүреш-оол-биле ужуражышкын болган. Орта композитор бодунуң чогаадыкчы оруунуң, улустуң музыка аас-чогаалынга үндезилеттинген чаа улуг хемчээлдиг чогаалды бижип турарының дугайын чугаалаан. Композиторнуң ырларын, ооң улуг чогаалдарын уран чүүл училищезиниң ниити ыры болгаш оркестри күүсеткен.

СЦЕНАДА—САДЫГЖЫЛАР

Эрзин суурнуң ажыл-ишчилери культурлуг дыштанылгазын багай эвес организастап турарлар. Дыштаныр хүннерде район төвүнүң албан организация, үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң бот-тывынгыр артистериниң солун программалыг концерти-биле кады лекцияларны эрттирип турары чаңчыл апар чыдары өөрүнчүг.

Чоокта чаа суурнуң ажыл-ишчилери райпо коллективиниң бот-тывынгыр артистериниң белеткээн концертин көргеннер. Концерт эгелээр мурнунда көрүкчүлерге райпонуң үлетпүр магазиннеринде чаа кирген бараанналарның көрүлдезин, чаа пөстер-биле кандыг хептерни кылып ап болурун сүмелээн болгаш кандыг кижилерге кайы хире хемчээлдиг платьелер, костюмнер таарзырының дугайын райпо ажылдакчызы Роза Болаа кылган. Ооң соонда райпонуң бот-тывынгыр артистери боттарының концертин литература-музыкалыг композиция-биле эгелээннер.

Садыг шугумунуң ажылдакчыларының солун концертинде А. Очурнуң «Каарган болгаш диилги» деп басняны номчааны, бөлүк оолдарның киржилгези-биле «Чалгаа аңчы» деп шоодуглуг сценаны көргүскенин онзалап айтып болур. Ол ышкаш оолдар ансамблиниң «Арбай хоор», уруглар ансамблиниң «Тыва черим» деп ырларны ырлааны база танцы бөлүүнүң «Хатчыгаш», бурят улустуң «Ехор» деп танцыларын ойнап күүсеткени көрүштүг болган. Коллективтиң хөгжүмчүлери хылдыг хөгжүм оркестринге орус, тыва аялгаларны ойнааны көрүкчүлерни магадаткан. Хылдыг хөгжүмнүң үделгези-биле «Белек», «Чылгычының баштак ырызын» райпонуң аныяк ажылдакчызы Сергей Адыяның күүсеткенин, «Ивижи мен» деп ырны Наталья Эринниң ырлааның база мактаар.

Райпо коллективиниң бот-тывынгыр артистери боттарының концертин «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп ниити ыры-биле төндүргеннер. Солун концерт соонда ол-ла коллективтиң күжү-биле белеткээн аъш-чемниң делгелгезин чон сонуургап көрген.

Ч. СҮЛЬДҮМ.

ЧУРУКТА: хылдыг хөгжүм херекселдериниң оркестри.

Ш. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

УЖУДУУШКУНДА

«КОСМОС-699»

Совет Эвилелинге 1974 чылдың декабрь 24-те Черниң кылымал «Космос-699» спутнигин ээлчег ёзугаар салып үндүрген.

Спутникте космос делгемин шинчилээрин уламчылаар эртем аппаратуразын тургускан.

Аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

(СЭТА).

ААЛЧЫЛАР—ЧОГААЛЧЫЛАР

(ФОТОРЕПОРТАЖ)

Студентилерниң болгаш башкыларның идепкейлиг киржилгези-биле янзы-бүрү тематиктиг кежээлерни, эртемнин, культураның ажылдакчылары, Тываның чогаалчылары, шүлүкчүлери-биле ужуражылгаларны организастаары Кызылдың башкы институдунда чаңчыл апарган.

Шак ындыг солун болгаш хөй кижи киржикчилиг «Сибирьниң ака-дуңма литератураларының кежээзи» чоокта чаа институттуң улуг залынга болуп эрткен. Аңаа чалаткан аалчыларны — Тываның улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оол, Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы О. О. Сувакпит, шүлүкчү болгаш журналист С. В. Козлова, чогаалчы М. Н. Пахомов, критик А. К. Калзан, эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы К. Черлик-оол база бистиң кожаларывыс — Абаканның башкы институдунуң бешки курузунуң студентилери (удуртукчузу доцент Н. Межекова)— чыылганнар чылыы-биле уткаан.

Амгы хакас литература дугайында бистиң аалчывыс С. Ультургашева, тыва, бурят, якут литературалар болгаш Тываның орус чогаалчыларының чогаал ажылының дугайында студентилер Х. Артык, Д. Апросимова, Г. Монгуш, О. Цырендоржиева оларның кылган илеткелдери солун, ханы утка-шынарлыг болган.

Тыва чогаалчыларының мурнундан С. А. Сарыг-оол сөс алгаш, бодунуң ажылының дугайында кысказы-биле чугаалааш, мындыг кежээлерни организастап эрттирип турары келир үениң башкыларынга ажыктыг, солун болуру чугаажок дээрзин дыңнадып, база бо эки чаңчылды студентилер ортузунга улам массалыг болдурарын күзээн.

Кызылдың башкы институдунуң дыл салбырының студентилери болгаш башкыларының организастаан бо кежээзиниң түңнелинде янзы-бүрү национальдыг студентилерниң каттышкан концерти болган.

ЧУРУКТАРДА: 1. Мурнуку планда— бистиң аалчыларывыс — хакас студентилер. 2. Каттышкан концерттиң бир номери. 3. Сценаже кичээнгей.

Сөзү болгаш фотозу М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫЫ.

МЕРГЕЛДЕЙГЕ ИЙИ ЧАГАА

ЧАДАГ

Чүък машиналыг чорук кылып чорааш, Чыргакы суурну таварып, бадып ор бис. Бичии оол четкен херээжен кижи машина оруунче, кайы орандан-на холун чайгап, маңнап олур.

— Чоонган оол боор бо? Майыын угбас чүве дег, арай деп-ле машинадан чыдып каар болгай—деп, оглун кончуп, эгиинтевишаан келди ол.

— Кайнаар баарыңар ол боор, мындыг далаш? —деп, оон айтырдывыс.

— Бо оолду эмчиледип, Чадаана бадарым ол-дур ийин. Автобус маңнавастаан, халап чүве бо! Чыраа-Бажы биле Чыргакы аразы 15 километр чер, орта ийи чыл базып келдивис. Моон баткаш, Чадаана автобузундан база озалдаар боор-дур, ара хонар апаар де. Та кажан бо байдалдан уштунар улус бис— деп, ол ие хомудап чугаалай-дыр. Чадаглаан иешкилерни олуртуп албас аргавыс чок болган.

Орук дургаар ийи суур аразынга бисти шак ынчаар доскан кижилер бүдүн машина ишти четти. Кыштың соогунда уруг-дарыын эдерткен амдыы ие ышкаш улус-ла хөй чорду. Чыргакы суурнуң чурттакчылары автобус дугайында негелдени каш удаа тургускаш, чадашкан. Автобус маңнавас хире эвес, каалама орук-ла болгай. Бо чайын каңдаанындан суглар безип кадып калган. Кижи бодап көөрге, автобус ынаар чорутпас болгу дег, кандыг-даа чылдагаан чок. Чурттакчыларны чежеге кылаштадып келир ирги?

* * *

ӨРТЕҢ ХЛЕБ

Чыраа-Бажы суурга хлеб быжырар чер ажыттына бээрге, ам-на чылыг, чымчак хлеб чиир-дир бис дээш амыраанывыс-даа аажок. Ол өөрүшкү-даа удатпан чок өжүп баткан. Ол черге быжырган хлеб бирде хоюткан метпек чиг далган хевээр болур, чамдыкта өрттедип каан өшкү бажы ышкаш хуюк болур апарган.

Ажылчын кооперацияның чаа хлеб быжырар чер ажыдып алганын барымдаалааш, Чадаанадан хлеб база сөөртпестеп калган дивес силер бе! Чыраа-Бажында ажылчын кооперацияның баштаар чериниң даргазы Очур Ширин-оол ону эдер талазы-биле кажан хемчег алыр ирги?

Э. КУУЛАР.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң пленуму

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Дээди судунуң ээлчеглиг пленуму Л. Н. Смирновтуң даргалаашкыны-биле боол эрткен.

«Кемниг үүлгедиглерден когараан хамаатыларны эмнээринге чарыгдаан акша-хөреңгини төледириниң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1973 чылдың июнь 25-те үндүрген Чарлыын суд черлериниң херек кырында канчаар ажыглап турарының дугайында айтырыгны пленум чугаалажып көрген. Суд черлери Чарлыктың негелделерин колдуунда шын күүседип турарын пленум демдеглээн. Ооң-биле кады ындыг кем-херек үүлгеткен кижилерге эт-хөреңги талазы-биле харысалганы оңаавас таварылгаларны азы Чарлыкта айыттынмаан харысалгага онгаашпас кижилерден төлевир тыртып турар чоруктарны кылып турар. Бо талазы-биле пленум суд черлеринге чогуур тайылбырны кылган.

Суд хайгааралының чурумун ёзугаар хамаатыр херектерин көөрүнүң практиказының дугайында доктаалды пленум хүлээп алган. Судтуң күштүг боол кирген шиткел, шиитпирлериниң хоойлу-дүрүм ёзугаар болгаш ыяк үндезинниг болурун шыңгыы хыналары хамаатыларның база организацияларның эргелерин-даа, хоойлуга камгалаткан эрге-ажыктарын-даа камгалаарының чугула магадылалы болурунче суд черлериниң кичээңгейин угландырган.

Пленумга чиижен-кончаа үүлгедиишкиннер дугайында херектер талазы-биле суд практиказын чугаалажып көргеш, чогуур доктаалды үндүрген. Совет садыгның болгаш хамаатыларның эрге-ажыктарынга удур айыылдыг үүлгедиишкин болбушаан, ажыл-агыйга ындыг чиижен-кончаа кылыр чорук дээрге, самчыгдал, албан-дужаалын ажыглаар, хээли алыр чоруктардан болурун пленум айыткан. Устывыш, аңныр хевирлиг азы хөй хемчээлдиг кылдыр, а ол ышкаш маңгысталчак хевирлиг амыдырап чоруур кижилерниң кылган чиижен-кончаалыг үүлгедиишкиннериниң ниитилелге улуг хоралыг болурунче пленум кичээңгейни угландырган.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң пленуму негелде болгаш кеземче херектериниң талазы-биле суд шиитпирлеринге ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазының болгаш ССРЭ-ниң Чиңгине прокурорунуң удурланыышкыннарын база көрген.

(СЭТА).

Спорт

КЫШКЫ СЕЗОН КИДИН-ТҮЛҮК

Спорттуң кышкы түлүү— Кышкы хар кылын дүшкен черлерде хөй-хөй миллион спортчулар спорттуң кышкы хевирлеринге калбаа-биле киржип, ГТО-нуң нормаларын дужаап турарлар. Кышкы спортчу амыдыралдың кол болуушкуну — профэвилелдериниң спартакиадазы болур. Ол спортчу коллективтериниң амыдыралын хайныктырыпкан. Латвияның болгаш Эстонияның спортчу коллективтери хар чаалтары билек-ле лыжа маргылдааларын эрттиргилээн. Мурманскиге профэвилелдериниң кышкы спартакиадазының программазын ёзугаар маргылдаалар-биле чергелештир «эң дээре хаакчы өг-бүле» дээш чарыш база болган. Поляр ындында үргүлчү-ле дүн боол турары-даа шаптык эвес: Норильскиниң спортчулары хаак оруун сайгылгаан оду-биле чырыткаш, чаржыр орукту дургаар ыжык болзун дээш ыяштарны баш удур олуртуп алганнар. Олар база-ла профэвилелдериниң түңнел маргылдааларынга ыяк белеткенип эгелээннер.

Узбекистанның болгаш Казахстанның хаакчылары кадыр дагларга маргылдааларны кылган. Ыраккы Чөөн чүкке конькилиг чарыштар база болгулаан.

Декабрь 22-де Москва чоогунга болган «Советский спорт» солуннуң шаңналдары дээш маргылдаага чурттуң эң тергиин дээн хаакчылары киришкеннер. 3 километрге үш киржикчилиг эстафетага Л. Михачева, Н. Селюнина. Р. Сметанина составтыг чурттуң шилиндек командазы херээженнерден тергиидээн. Оларның түңнели 39 минута 8 секунда болган. Эр улустан динамочулар тиилээн.

Медео катокка декабрь 21-22-де эң тергиин конькичилер маргышкан: херээженнерден олимпийжи чемпион Москва чурттуг Л. Титова, эр кижилерден — ленинградчы А. Сафронов олар аңгы-аңгы хемчээлдиг чарышка тергиидээннер.

Чимбулак деп черге болган хаак-биле дүрген чуңгулаарының маргылдаазынга Киевтен барган С. Лебедева биле Казахстанның спортчузу М. Хусаинов олар тиилээннер. Трамплинден хаактыг шураарының Горький хоорайга болган маргылдаазынга ленинградчы Ю. Калинин тиилээн — ооң көргүзүү 100 метр.

(СЭТА).

ИВАНОВ 2,5 САННЫГ

Шыдыраа талазы-биле оолдарның Европа чемпионады Голландияның Гронингенде эгелээн. Москваның Күрүне университединиң студентизи Александр Иванов үш салыгның соонда 2,5 санны алган. Чемпионатта 28 кижи киржип турар. Маргылдаа швейцар системазы-биле эгелээн, ооң соонда шилиндек шыдыраачылар чемпион ат дээш түңнел оюнга киржир.

(СЭТА).

телевидение

ДЕКАБРЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өңнүг телекөргүзүг. «Хөглүг маргылдаалар».
14.20—Медээлер.
14.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Ырла-ла, сыгыргам». Мультфильм.
14.40—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажылчы эгелээшкиниң ачы-дузазы». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, каң ээлдирикчизи В. Д. Постников киржир.
15.10—«Ак-көк отчугаштың» арыннарында.

КЫЗЫЛДАН

16.15—Уругларга. Мультфильм.

МОСКВАДАН

16.25—Б. Горбатов. «Мээң үе-чергелерим». Телешии. 2-ги кезээ. «Дугаары бир коммуна».
18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Хензигбей». Дамчыдылга.
18.45—Уругларга. Мультфильм.
19.00—Телемедээлер.
19.15—«Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45—Өңнүг телекөргүзүг. «Далай, эжиктери» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.45—Телемедээлер.
20.55—Чарлалдар, реклама.
21.00—Телеконцерт.
21.15—«Театр хүннери». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

22.00—«Болур-даа, болбас-даа ышкаш».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ДЕКАБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Шынчы сөс» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.15, 18.40 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сагыктыг диис» 9.00, Киноклуб «Дириг амытаннар оранында» 10.30, 15.00, «Мээң өңнүүм Мелекуш» 13.10, 16.25, 18.15, 20.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Боттарынынга — хары, хары улуска — сөөңнүк» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Анняның аас-кежии» 15.00, 18.30, «База катап ынакшыл дугайында» 16.40, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Пан Таунуң хуулгаазыннары» 16.30, «Кончаалыг сайгарлыг» 18.00, 20.00 шактарда.

Чоннуң кичээнгейинге

Республика эмнелгезиниң бүгү салбырлары эмчиде чыдып турар аарыг улуска аъш-чемни хүннүң-не 12 шактан 2 шакка, 5 шактан 7 шакка чедир дамчыдарын чурумчуткан.

Туруп кылаштап турар аарыг улус-биле ужуражышкынны хүннүң-не 5 шактан 7 шакка чедир чорударын чурумчуткан. Палаталардан чыдар улус-биле чүгле ол салбырның эргелекчизиниң чөпшээрели-биле ужуражыр.

Өске айтырыглар талазы-биле бо телефоннарже долгаңар: 31-33—ниити аарыглар эмнелгези, 37-83—кезер эмнелге болгаш 48-90—айтырыглар харыылаар бюро.

Уругларны грипптен камгалаар

Грипп бичии уругларга халдаан соонда хенертен эвес, харын элээн каш шактардан 2—3 хүннерге чедир үеде тыптып келир.

Аарыг хенертен өөскүүр: уруглар шагзыраар, чем чиир хөңнү чок апаар, багай удуур, температуразы бедиир. Уруглар грипп-биле аарый бергенде кускузу келири ховар эвес, тырта-даа бергилээр, медерел оскундурар. Улгады берген уругларның бажы аарыыр, шыырныгар, карак-даа, шыңганнар-даа аарып келир. Чамдыкта аарыгның эгезинде-ле, кол нуруузунда 1—2 хонуп чорда думчук тунар, думаа төктүр, тыныш бачыдаар, чөдүрер болгаш тыныш оруктарының өске-даа дегдиришкиннери илерээп келир.

Эмиг эмер уругларга грипп дегтенде, чамдыкта температура апаа болгулаар, ынчалза-даа мында айыылдыг чүве болза аарыгның баштайгы хүннеринде-ле кедерей бээри болур.

Грипптей бергенниниң бичии-даа демдектери көстүп келир билек-ле, ада-иелер бажыңче эмчини чалаар ужурлуг, уругларны поликлиникаже аппарбас база боттары эмнеп болбас.

Эмчи келгиже чедир уругну орунга чыттырар, температуразын хемчээр, ону ог-бүлениң кадык кижилеринден аңгылаар херек.

Уругнуң буттары соок болур болза, ону чылыг чоорган-биле шуглап, буттарга грелка салыр. Температуразы бедик болза, шай, хайындырып каан суг ижиртир, чаа, кургаг азы консервалаан катчимистен кылган компот бээр, уругнуң назы-харыының аайы-биле каттан кылган морс ижиртир.

Кузуп туруп бергенде, хайындырган, бажың иштиниң температуразы хире чылыг сугну 5—10 минута болгаш-ла улуг эвес хемчээл-биле —шай шопулааның 0,5—1 хемчээли-биле ижирткилээр.

Грипп-биле аараанның ажаарының кол негелдези — өрээл иштин арыг агаар-биле доктаамал агаарладыры болур. 1—2 шак болгаш-ла форточканы 5—10 минутада ажыдып турар, ол ынчаарда уругну эки шуглааш, арнын ажыдып каар.

Өрээлдиң аштаалгазын ол пөс-биле чүлгүп, аштаар, уругнуң орнун арыг-силиг тургузар, эртен, кежээ чулундурар, хүнүн-не ооң думчуун, кулактарын болгаш карактарын чуп аштаар, а эмзирер уругну чуггулаар.

Аарыг уругга үр дыш херек, ынчангаш ооң уйгузун эки хайгаараар, аңаа таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузар: арыг агаар херек, аяар чугаалажыр, чырык ындыг чидиг болбас ужурлуг. Аарыгның баштайгы хүннеринде, ылаңгыя температура бедик турда, долгандыр турар чүүлдерге уругларның сонуурралы кошкак болур, ынчаарга уруг сегип, байдалы экижип эгелей бээрге, ону сергедип ажаары чугула.

Температура кудулап, уругнуң кадыы ниитизи-биле экижип эгелей бээрге, ону бүрүн эттинген дээш, ажаалданы суларадып болбас. Ооң ужурунда 3 хүннүң дургузунда уруг орнунга чыдар ужурлуг, чүгле ооң соонда ону кылаштадып, бажың иштинге ойнаарын чөпшээрээр, ооң соонда база 2—3 хонганда кудумчуже үндүрүп болур.

Эмзирер уругларны хүн чурумун ёзугаар ол шагында эмзирип эгелээр, а бир эвес уруг думаалааш, думчуу тунуп, эмс албас апаар болза, эмиг сүдүн шопулакка саап алгаш, уругну аскынче кудуп чемгерер. Уруг аарып турар үеде ону өске чем-биле азырап болбас.

Ынчаарга аарый бээринин мурнунда кефир азы өске-даа сүт аймаан уруг ижип турган болза, олар-биле аарыг үезинде-даа уругларны чемгерип болур, ынчалза-даа ол ойде өске чаа чемнер-биле ону чемгербес.

Бир хар ажа берген уругларны чаа белеткээн чемнер-биле улуг эвес хемчээлдиг кылдыр, хүнде 4—5 катап чемгерер. Эртенги болгаш кежээки чемнер үезинде оларга кашаны, творогту, ногаа пюрезин, кефирни, дагаа чуургазының сарыын берип болур. Дүштеки чемге—эът азы ногаа мүнүн, щини, тырткан эъттиг ногаа пюрезин, котлетаны, компотту бээр. Чемнениишкиннер аразында немелдеге — кефир, творог, ногаалар бээр.

Эмчиниң бижип берген эмнерин уругларга айыткан шагында, айыткан хемчээли-биле бээр, бир эмни өске эм-биле солуп болбас.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

1975 чылдың январь 1-ге чедир ажыглаттынмаан чаңгыс аай талоннар болгаш 2-ги куржагның талоннарын нефтебаазалар хүлээп албас болгаш ооң өртээн эгитпес.

Бүдүрүлге черлериниң ажыглавайн барган чаңгыс аай болгаш куржаг талоннарын оларның күштүг болур хуусаазы доозулган соонда, он хонук иштинде ук бүдүрүлге чериниң удуртукчузунун томуйлааны комиссия узуткап кааптар.

Чылдың талоннарында айтып каап декабрь 31-ге чедир садыг бүдүрүлгелериниң сайгарып шыдавааны рынок фондузунуң талоннарын нефтебаазалар 1975 чылдың январь 3-ке чедир хүлээп алыр.

КЫЗЫЛДЫҢ НЕФТЕБААЗАЗЫНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Кызылдың уран чүүл училищезиниң Дмитрий Кучан-оолович Саайга 1974 чылда тывысканы № 1090 студент биледи читкени-биле күш чок деп санаар.

Кызылдың уран чүүл училищезиниң Александр Колович Костаганга 1974 чылда тывысканы № 1092 студент биледи читкени-биле күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.
Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 2769.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).
ТС—01309.